

Kalangya

IRODALMI FOLYÓIRAT

1. ÉV SZEPTEMBER 5. SZ.

TARTALOM:

Mű mellékletünkön:

Milo Milunovics: Születelők. — Szteván Alekszty: Iskarioti Judás.

Szenteleky Kornél: Iról felelősségünk. — Ereghy Lajos: Apa és fia. — Fekete Lajos: Ó, barackmag! (Vers). — Czákó Tibor: Óra nincs a házban (Vers). — Kristály István: Fagyalt (Jelenet). — Kende Ferenc: Péter fohásza (Novella). — Bencz Boldizsár két új verse. — Ényl István: Egy különös utazás története. — Adorján András két verse. — Czákó Tibor: Egy láb, amit a kazánba dobtak. — Miroszláv Kriézsa: Estelőben (Vers). — Dudás Kálmán: Huszéves vagyok (Vers). — Csuka Zoltán: Ezerlú élet (Vers). — Szántó György: Várromok szeptemberben (Novella). — Dudás Kálmán: Vers.

LÁTHATÁR:

Havas Emil: Kultúra és hazafiság. — Taraszov Rodionov: Csokoládé. — Farkas Gelza: Zola. — Vaszilyevics Zsárkó: Kétélűek, Visszfények a folyóról. — Herceg János: Else Feldmann: Der Leib der Mutter. — Németh Andor: A párisi kommun (1871).

Szerkeszti:

SZENTELEKY KORNÉL

Társszerkesztő:

Csuka Zoltán

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

NOVI SAD, KRALJA PETRA UL. 30

1932 szeptember 1. Ára 12 Din.

A Kalangya hirei

A Kalangya olvasóját a jelen, szeptemberi számmal kedves meglepetés éri, amit a multkor ígértünk, azt ebben a hónapban már meg is valósítottuk, bevezettük a műnyomó papíron nyomott illusztrációs mellékletet, amely ezentul minden hónapban meg fog jelenni a Kalangya bevezetőjeként. Ennek a művészi mellékletnek nagy hivatása van, amit a Kalangya írásban nyújt hónapról hónapra, azt ezen a mellékleten, igaz, hogy kisebb terjedelemben, képekkel akarjuk az olvasónak nyújtani. A Kalangya műnyomasos mellékletének a célja többek között az, hogy időről-időre a jugoszláv művészet legkiválóbb megnyilatkozásait a magyar közönségnek tolmácsolja, ezenkívül itt élő magyar képzőművészeinknek időről-időre helyet adjunk és bemutassuk őket a közönségnek, amely minden bizomnyal érdeklődéssel és szívesen fogadja a Kalangyának ezt az ujtását. Ezen kívül azonban még mást is akarunk, a művészet új ágának a fényképezésnek is helyet akarunk juttatni és időről-időre művészi fényképfelvételeket fogunk közölni. Nem utolsó helyen kívánjuk megemlíteni, hogy a Bácska és Bánát síkságának sok rejtett szépségét akarjuk képekben megörökíteni és leszegezni, hogy a mi vidékünknek is megvannak azok a sajátos szépségei, amelyeket szívvel és lélekkel beállított fényképezőgépen keresztül is észre lehet venni. Végül egy-egy irodalmi és kulturális esemény alkalmából itt akarjuk megörökíteni azoknak arcvonását, akik a kisebbségi magyarság kulturájáért ténylegesen cselekedeznek és az igazi alkotómunkában résztvesznek. Így például évről-évre ezen a helyen örökítjük meg a Magyar Közművelődési Társaság ezüsttulipánjával kitüntetett kulturamunkás arcképét s hagyjuk örökbe az utódokra, példaképül és biztatásul a kulturáért folytatott nehéz harcbat.

Alapító előfizetőink részére, mint már előbb bejelentettük, művészi plaketteket készítettünk, amelyeket előreláthatólag az idei év karácsonyáig minden alapító előfizetőnk megkap. Azt szeretnénk, hogy azért a megértésért és szeretetért, amit alapító előfizetőink a Kalangyával szemben áldozatkészségükkel nyilvánítottak, tartós és maradandó, emellett pedig művészi emléket is adjunk. Ezért a Kalangya szerkesztősége felkérte Baranyiné Markov Zlata szobrászművésznőt, hogy a plaketet tervezze meg. A tervezet el is készült és a művész hamarosan végleg kidolgozza

Jugoszláv műalkotások

Milo Milunovic: Szüretelők

Szlevan Alekszics: Iskarióti Judás

Írói felelősségünk

Az utóbbi évek nem szépirodalmi olvasmányai közül tagadhatatlanul Benda könyve az írástudók árulásáról tette rám a legtartósabb hatást, mert igazságait szinte nap-napután hebonyítva látom s a mindennap irodalmi eseményei akaratlanul is eszembe juttatják Julien Benda megállapításait. Régente az író az eszméért, az igazságért kész volt meghalni, a leírt szó szent volt, a felelősséget minden író természetes dolognak tartotta, minden író mélyen hitt abban, amit leírt és amit nyilvánosságra hozott. Az írástudó nem volt üzletember, nem kereste a közönség, az állam, a politikai áramlatok kegyét, nem hódolt a divatnak, olcsó időszerű jelszavaknak, hanem az igazságot hirdette a legmerészebb hittel, a legteltesebb felelősséggel. Azelőtt máglya, guillotin és vigasztalan várfogság volt az író sorsa, „az igazságért szenvedtek háborúságot“, szabadságvesztést, máglyahalált. Aki írt, az vállalta is azt, amit írt, a legtisztább hittel írta le meggyőződését, mert bizonyos volt abban, hogy írásával annak az igazságnak megvalósulásáért küzd, amely az elme tisztulását, az emberi lélek tökéletesedését, a jobb, igazibb, tökéletesebb emberiséget teremti és formálja.

A régi írástudók hősies és megrázó példái ma már a történelemé. A materialista világszemlélet elűzte a nagy eszményeket, a gyáva megalkuvás, a felelősség ügyes kijátszása, a politikai áramlatok meggyőződés nélküli követése gyáva és alacsony emberekké törpítette az írástudókat. Vagy talán a magasabb eszmék kultusza, az igazságba vetett hit rendült meg? Az mindenestre tény, hogy kevesen, nagyon kevesen vannak, akik ma vállalják az igazságot s ezek a kevesen se tartoznak az ugynevezett polgári irodalom írástudói közé. Van, aki ma a fasizmust dicsőíti, pedig tegnap még elszánt ellenzője volt, a tegnap szélsőséges istentagadója ma Krisztust dicsőítő könyvet ír, a forradalmi költő pedig langyos, szirupos történetekkel keresi a közönség kegyeit. Ezernyi példáját idézhetjük a kameleon-meggyőzéseknek, az írástudók árulásának. Az írástudók ma már nem hiszik, hogy írásaikkal jobb és tökéletesebb világot teremthetnek, következésképp igazi eszmé-

nyeiik sincsenek és ha mégis igazságot hirdetnek, ez az igazság csak a mában, a divatban él és az emberiség számára teljesen értéktelen. Ki gondol a nagy hitek és nagy eszmények hajdani hirdetőire? A lényeg ma mégis csak a langyos jólét, amelyet a hitelenség, a gyáva megalkuvás biztosít az író számára. Az író már nem is gondol arra, hogy az eszmények és igazságok hirdetője legyen, görnyedt, tétova tekintetű szolgálja lesz alacsony, kicsinyes érdekeknek, szeszélyes pillanatoknak. Így árulják el az írástudók az igazságot.

Benda igazságainak és megállapításainak visszhangjaképen, a kisebbségi viszonyhoz alkalmazva mondotta ki Berde Mária annak szükségességét, hogy az erdélyi íróknak vallani és vállalni kell sorsukat, vallani és vállalni az elhivatottságot és az ezzel járó felelősséget. Berde Mária szózata viharos visszhangot váltott ki, az iránymutatás és célkitűzés zavart, lelkesedést, felelősséget váltott ki s az eredmény végül is az lett, hogy az erdélyi irodalom mélyebb hitet kapott, az írók felelősségérzete fokozódott, törekvéseik tisztázódtak. Vallani és vállalni a kisebbségi sorsot, a kisebbségi problémákat, az eszményi kötelességet: jobb, tökéletesebb népet nevelni és ezzel hozzájárulni az új és jobb világ felépítésének munkájához, az új emberiség megteremtéséhez. Alig hiszem, hogy az erdélyi irodalom e mély és megejtő hit nélkül eljutott volna mai magas nivåjához, tudott volna lelkes értékelőket és olvasókat toborozni.

Az erdélyi igazság a mi igazságunk is. Berde Mária felhívása és iránymutatása ránk is érvényes, nekünk is szól. Nekünk is vallani és vállalni kell sorsunkat, problémáinkat és úgy kell hirdetnünk igazságunkat, mint ahogy azt a multak írástudói tették. A mi feladatunk nem lehet szórakoztatás, mutatványos bűvészkedés, a csepürágók könnyelmű bohóckodása — ez különben sem volt soha a művészet célja. Vissza kell térnünk a nagy példákhoz, amikor még hittek a leírt szóban, hittek abban az igazságban, amit hirdettek és vallottak, amikor az írástudók még az emberiség javát akarták és nem lettek kicsinyes érdekek hitetlen hűbéresei.

Ki ne látná társadalmunk ezernyi fekélyét, de kevesen vannak, akik minderre őszintén rámutatnának. Az írástudók legnagyobb része vakok és süketek módjára mosolyog, mintha nem látnák a bajt, nem hallanák a beteg szervezet siralmas nyögdécselését. Ó, vannak kivételek, akik bátran szembe szállnak az előítéletekkel, akik meg merik mondani az igazságot, akik őszintén és feltétlenül hisznek az eszmében s akik valóban egy jobb, tisztább, tökéletesebb világot akarnak teremteni. Milyen öröm ezeknek az

írását olvasni! Ilyenkor érezzük, hogy valóban kaptunk valamit az írótól, az író igaz, bátor hitvallásának csengő, szinte elragadó visszhangja támad az olvasóban.

Végereedményben minden írás igazi értékét a hit adja meg, amellyel megíródott, az eszme, amely átsugárzik rajta. Már Plátó is az igazságot kereste a szépség mögött, a modern esztétika pedig régen eltávolodott az abszolút Szép eszményétől. A fontos mindig az, mi van a szépség mögött, hogy nem üres buborék-e az a csillogó gömb, amit az író a közönségnek mutat? Rodin mondotta, hogy az igazi művész nem bohóckodhat üres, színesre festett golyóbisokkal, az igazi művésznak szívét kell elővenni a kebléből és annak fényét, tűzét, vérért beleönteni az alkotásba.

Mindezek a megállapítások hatványozottan érvényesek egy kisebbségi író-nemzedékre. A többségi íróknál nem olyan lényeges az eszme hegeli átsugárzása, az alkotás igazságának és ideológiájának vizsgálata. A legtöbbször hiába is kutatónk mélységek után, a mérő-ón hamar feneket érne, másoknál azonban világszemléleti- vagy osztálytagozódás lesz a vizsgálat eredménye, ha az írói felelősség, az író, igazság kérdését felvetjük. A kisebbség élete és világszemlélete azonban egységesebb, az osztálytagozódás elmosódottabb, hiszen a kisebbségi sors már maga is elproletariázódást jelent, ezért a kisebbségi író felelőssége koncentráliódik, hatványozódik, minden leírt szónak megsokszorozódik a súlya és jelentősége. Itt már nem lehet könnyelmű, szeszélyes, hitehíven játékot űzni a szavakkal, a szépséggel, az eszmékkel és az igazságokkal. Itt vallani és vállalni kell a leírt szót és az azzal járó felelősséget. Adott-e valamit az író írásával népének? Vállalta-e népének sorsát, baját, problémáit és vágyvilágát? Adott-e teremtő fényt, hitet, szívet, szépséget és eszmét az alkotásban? Hozzájárult-e — akár csak egy téglácskával is — egy új, jobb és tisztultabb világ felépítéséhez?

Itt most nem külsőségekről van szó, helyi színekről, bácskai tájképekről és hasonló felszínes színhatásokról. Itt arról van szó, hogy a kisebbségi író átérzi-e írói felelősségét, mely reá fokozottabb súlyal nehezedik, átérzi-e, hogy csak hittel, mélyen átérzett és fel-feltörő igazságérzéssel lehet és szabad írnia, hogy vallani és vállalni kell az igazságot, mint a rinascimento kíváló írástudói és hinni kell abban a teremtő eszményben, amely népének és az egész emberiségnek tökéletesedését szolgálja.

Szenteleky Kornél

Apa és fia

Sötét éjszakai csend ölel át mindent.

Benn a szobában, hol egy kis lámpa gyöngye fénye ömlik szét, az apa a bölcshöz föl hajol. Tekintete megpihen fián. Ez a tekintet nem komor, nem is kétségbeesett, inkább fájdalmas. Nem is időzik soká az egyenletesen pihegő gyermekén, hanem menekülésszerűen a messzeségbe suhan. Miért? Talán nem boldogság az apának, ha bölcshöz föl hajol és azt mondhatja: „az én fiam... önön életemnek folytatása... akiben az én vérem kering tovább... aki megment engem a haláltól”. És mégis ez az apa nem boldog.

Fogjuk kezünkbe a megértés lámpáját, menjünk be halkán enjének bogos utaira, világítsuk meg a homályos zugokat. Menjünk még beljebb áhitatos tisztelettel és hallgassuk meg lelkének beszédjét.

„Nyomorék, korcsszülött vagy gyermekem, fiam. Te voltál hát az, akit boldog örömmel vártalak. Te voltál a remény, mely boldog feszültséggel töltötte meg az eljövendőért rajongó szívemet. Te voltál, aki acélossá tette akaratomat és könnyűvé az élettel való küzdelmet. Igen... akkor még csak homályos sejtés voltál. Csak annyit tudtam, hogy vagy, létezel, élsz és jönni fogsz, hogy kitöltsd az én és anyád életét. Jöttél, de szomorú voltál. Örökre elraboltad tőlem azt a nőt, kit rajongó szeretettel öleltem körül. Igen... meghalt az anyád, amikor téged szült. És látod kis nyomorék fiam én ezért nem gyűlöllek téged. Hogy is gyűlölnelek. Sajnálalak. Oly rossz ez az érzés, mintha rajtad keresztül magam felett gyúlne könny a szemembe. Hagyjuk most az én szomorúságomat. De mi lesz veled? Milyen lesz az az életút, amit majd befutsz? Lesz-e egyetlen egy lépésre való sima tér, ahol megelégedetten lélegsz majd föl és azt mondod: „Egy kicsit boldog vagyok!”

„Menjünk be a jövőbe. Menj előttem egyéni utadon én majd követlek és megpróbálok együttérezni minden érzéseddel.”

Gyermekek. Nem engednek játszani? Elkergetnek, mert nyo-

morék vagy? Kigunyolnak esetlen mozdulataidért? Elűznek kis kortársaid, mert ügyetlen vagy a játéokban, hamar kifáradsz, gyöngye vagy és veszítesz, mindig csak veszítesz. Te megint kö-zibük mégy, mert játszani akarod a gondtalan, szép gyermek-játékot, nevetni akarod a boldogan csengő gyermeknevetést, örülni akarod a megnyíló lelkek minden örömét. Kiközösítenek. Valami tompa, homályos érzés alakul ki benned, melynek sűrű függönyén még nem látsz át. Hogy is láthatnál át, hisz nem tudnád meg-érteni, ami veled történik. Pedig ez szomorú fiacskám. Ez a kérlelhetetlen sors első, gyöngye, de annál biztosabb útja.

Ifjúkor. Már rég öntudatos életet élsz. Sokkal többet tudsz, mint társaid, sokkal többet éltél, mint egykorú barátaid. Testben még ifju vagy, de lélekben már öreg, nagyon öreg. Panaszkodsz nekik és talán titokban, ott a lelked mélyén engem vádolsz, vagy anyádat, mint életed okát. Sok csalódáson mentél már keresztül. Tiszta tudatában korcs alakodnak visszavonulsz, elzárkózol s a nyugalmat talán a magasabb szellemiségben fogod kutatni. Le-het, sőt biztos, hogy ezt megteszed, anélkül, hogy ajkadról letö-rölhetnéd a keserű kiábrándulás mosolyát. Mondd csak, birni fogod-e mindig azt az elvonatkoztatott, szédítő magasságot, ahová majd a szellemiség rántani fog? Birni fogod-e erős lélekkel a testetlen nagyszerűséget s kárpótlást nyujt-e neked azért, amit az élet megtagadott tőled? Ebben látod fiam, kételkedem. Lesz időd az időben, amikor gerinced figyelmeztetni fog arra, hogy ösztönöd is van. S ha ez az ösztön parancsolni fog és neked engedelmeskedned kell? A másiknak tőled való irtózata ó! hogy fog neked fájni, hogy fog benned sok mindent kettétörni. Ha pillanatokra el is ragad valami forró mámor, a testiség forró mámore, mondj csak, a józan ébredés hidegét kibírod-e? nem vonja-e be ujjabb jégkéreggel nyugtalan lelkedet? S ha egyszer lelked, mindent százzszorosan átérző lelked, minden kis adott jót végtelen sok jóval viszonzni akaró lelked lángra lobban a tiszta szerelem nemes tűzétől? Magadba fojtod, nehogy könyö-rületből viszonzásra találjon és téged megalázzon. Elrejtéd, hogy senki ne tudja meg, mi tombol benned, elzárkózol vele tán boldo-gan, örjítő boldogan, ápolod majd, ringatod, öleled ezt az érzést mindaddig, míg rá nem jössz, hogy keserű méreggé lett az, amitől kárpótlást reméltél.

Aggkor. Eljutottunk eddig fiam. Mily ősz a fejed. Mily sok ránc vágott az arcodba. Mily sokat élhettél. Sok-sok évszázadot, vagy évezredet egyetlen egy emberöltő alatt. Sokkal öregebb vagy fiam, mint én, sokkal többet láttál, éreztél, hallottál, mint én. Mondj most valamit nekem, nekem az apának.

Ó apám! Sok minden fáj nekem az életben, de a legjobban az, hogy én, aki az igazságot tartottam a legszentebbnek egész

életemben, önmagamon tapasztaltam, hogy... hogy nincs igazság. Mert ha lenne kedves apám, akkor miért kell nekem szenvednem más bűnéért? Miért vagyok én korcs? Mondd apám miért? Talán egy ősi bűnnek vagyok ártatlan hordozója? Vagy alakom tán a természet szeszélye? Ez lehetetlen, hisz a természet nem ismer szeszélyt. Vagy talán bölcsessége egy fölöttünk álló elrendezésnek, mely odaállítja a torzat a szép mellé, hogy a szépet fölismerhessük és értékelhessük. S ami a legjobban fáj, az a tudat, mely állandóan ott botorkál az agyadban apám, hogy az én szenvedéseimnek te vagy az oka, hogy az én életem a te bűnöd. Megértelek apám, igazad van.

A két lélek visszajött a jelenbe.

Az apa fájdalmas vonásai elsimultak, arca az altruizmus nemes tüzeiben égett. Kezében megcsillant valami fémes tárgy és fia fölé hajolt.

Mintha morfium illat kúszna a levegőben.

Eloltotta a villanyt és kinyitotta az ablakot, csendesen, nehogy megzavarja fia örök álmát.

A hajnal derengő fényében suhanó szél hűvös kezével megértően simogatta meg homlokát és alig hallhatóan suttogetta fülébe: „Nincs ember, aki elítéljen!”

Ereghi Lajos

Ó barackmag!

Barack, barack, óh hamvas szép gyümölcs
az adakozó élettől mi bölcs,
mi bölcs, hogy vagy és adhatsz izeket
az életnek s annak ki megvehet.

De mit csinál hű termésed a mag,
ha uccakőre vetve ottmarad?..
Mert ha mag hull meddő uccakőre,
nem élet, csak szemét lesz belőle.

Oh barack, én látom magod sorsát,
mikor csúf uccaszennybe sodorták
és porbelepve köpdösték legyek. —
A Dunaparton két szegény gyerek

jött és mohón összeszedte őket.
Én meg néztem a kis magevőket,
Oh barackmag, én láttam a csodát,
hogy két kis fiú magot vacsoráit,

A víz fölött már csillag ragyogott,
de ők csak törték a szennyes magot
s míg őbennük villámlott az éhség,
bennem a vád volt és iszonyú kétség:

barackmag I, hát ebből lesz az élet?
Az erő? (A legszebb férfiének.)
A szemétből lesz férfikar, izom,
vág, ölelés és szent nemzési szomj?

Isten, váltsd meg a kicsinyek éhét,
ne legyen a földön éhező nép,
bús elnyomottak, bőszt hatalmasok
és ne legyenek pusztuló magok.

Fekete Lajos.

Óra nincs a házban

Menekülni a jelentől végzetesen emberi
Ha az óra mutatója a tiktakját veri
Gsök, csalódás, csönd a múlté
Az emlékezetből ki hullté
Szobám falán óra nincs.
Virradatkor a napsugár beköszön
Deledőjén nekem is jut fényözön
Ha felhő jön — úgy is jól van — boruljon
Szobám falán óra nincs.
Zsebemben se ketyeg nekem semmiféle szerkezet
Igy is eljutok, amerre kevés ember érkezett
Járok kelek, könyvet lelek
Könyveimben önmagam
Kell-e vajjon bérenc szolgál
Aki váltig egyre mondja
Drága időm elrohan.
Szobám falán óra nincs.
Ó — ha örömben, gondolat elűzve
Pazarul élnénk, mint ezelőtt
Ó, ha ne tudnánk, hogy idegben, vérben
Több mikróba van mint azelőtt
Ó — bár ne hallanánk béklyónkra hullva
Kivégzés lesz huszonnégy óra múlva.
Siess élni... huszonnégy óra múlva...
Szobám falán óra nincs.

Gzakó Tibor.

Fagylalt

A kisvárosi, szürke, poros, halottszemű ucca egyik oldalán van a cukrászda. A főuccán. Előtte a gyalogjáró átalakítva Abbáziává. Két kis ládába tiltetett oleánder áll a gyalogjáró szélén; mögöttük zöldre festett alacsony léckerítés. A két fácska között pléhasztal fehér márványt utánzó festéssel.

Az egész Abbázia olyan megrendítően nevetséges, hogy sirni lehet rajta. Ez a primavera... ez a riviera...

A por fölött, a kiégett, régi esőktől ragyázott szomjas aszfalt ájult szürkeségén és a sunyi kis boltocskák lehullott redőnyein izzó és mégis melegtelen hőség fehérlik, lustálkodik mozdulatlanul. Csak a szemközti kávéház zölden villanó ablakai lesnek, várnak... Kialudt, tükrözés nélküli ablakok. Minden mindegy ablakok.

A cukrászdában feketehaju, fekete álomként szundikál a sütemények felett Nusika.

Dél mulott. A hivatalnokok és munkások fáradt ritmusu sora kifogyott az uccából. Árva, béna csend feküdt álmosan a tisztas házak vak sorai közé. Mint a kotta fekete vonalain a zászólólan szünetjel.

A kávéház is üres. Csak Bözsike, a kasziros kisasszony ül a helyén. Élettel fizetett helyén. Szalmasárga haja a szeme fölé lóg. Fekete szemei betöltik a sárga réseket. Öklei közé támasztja magános, mindenkinek alázatos fejét.

Nusi: (becsukja a süteményes szekrénykéek ablakait) Jaj, de meleg van... Most már úgy se jön senki. (Kiáll az ajtóba.) Üres az ucca... (Sóhajt).

Bözsike: (ebben a pillanatban emeli föl fejét. Átbámul a cukrászkisasszonyra. Sárga feje feljajdítja a csendet). Ní, a picike!... Jenő mondta, hogy Nusika a neve... Anna... (Sóhajt). Én is cukrászdában kezdtem.

Nusi: Ní, az a személy idenéz! Azt mondják, hogy a Jenő...

Bözsike: Csinos kis leánynak látszik. Az a Jenő mégis egy rongy!... Különbem ez nem tartozik rám. Vigyázzon a picike!

Nusi: Mit néz az ide? Hogy ilyen személyek is léteznek? Hogy nem sül ki a szeme!

Bözsike: Az a Jenő, amilyen rongy... minden kitellik tőle. Sajnálom a picikét. De hát Jenő gazdag és előkelő. Mi annak egy ilyen picike?... Milyen buta voltam én, te jó Isten!

Nusi: Hogyan tud egy uri ember, mint Jenő, egy ilyennel szóbaállani? De talán nem is igaz... Csak az irigyeim pletykálják. Ma délután különben eljön, majd akkor iparkodom meg tudni tőle.

Bözsike: Az a Német, az elvett volna, az a kárpitos. Hogy milyen szerelmes volt az belém! Minden nap bejött, a cukrászdába szegényke, hogy süteményt egyen, pedig talán nem is ebédelt. De kinek kell egy ilyen szegény kárpitos? Melyik tizenhét éves leánynak, aki szép? Én pedig szép voltam. Hiszen még ma is kellek! Pedig... Ez a Jenő is hogy bolondul értem. Ha tudná, hogyan utálom! Mindig Gézára emlékeztet. Az is épen ilyen szőke volt. Ilyen epedő... Talán most kárpitosné lennék, ha az a Géza nem eped úgy... Tisztességes asszony... gyermekeim volnának?

Nusi: Eh, mit néz a személy engem? (Bemegy a cukrászdába). Ma eljön Jenő. (A tükör elé áll, figyelmesen nézi magát). Azt mondja Jenő, hogy a hajam... (Megreszket). Meg a szemem fekete gyémántok! Jaj, olyan kedves fiu!

Bözsike: Bement... Eh, mi közöm hozzá! A múltkor, mikor összetalálkoztam vele az uccán, rám se nézett. Persze, már be-mondták neki, hogy a Jenő hozzám jár. Talán feltékeny... De... akkor már vége a picinek. Én tudom. Pfuj, de meleg van! (Feláll, hátrafordul, nézi magát a mindig mögötte levő tükörben. Homlokán és szája körül masszírozni kezdi a ráncokat). Öregszem... No, mi az?? (A szeméből könnyet töröl ki.) Hja, így van! Nincs éjszakám. Én már nem álmodom többé. A Nusi, az még talán álmodik. De mi az ördögöt akarok én evvel a Nusival? Olyan lesz mint én. Aztán kész. Pfuj, de ronda dolog a szerelem!

Pikoló: (bejön. Csinos fiatal gyerek. Egészséges és mosolygó szemű.) Kezit csókolom Bözsike nagysád!

Bözsike: Szervusz. Már bejöttél?

Pikoló: Be.

Bözsike: Ugy látszik szeretsz bent lenni! Buta vagy. Nem lenne jobb otthon aludni? Hiszen csak háromkor kellett volna bejönnöd!

Pikoló: Szeretek itt lenni. Megkértem a Janit, hogy menjen előbb haza.

Bözsike: Miért szeretsz itt lenni? Mi jó itt? Ez a bűzös levegő? Ez a fullasztó meleg? Jobb lenne, ha vigyáznál magadra. Ha ilyenkor pihennél! Mit szólt a főúr?

Pikoló: Kint alszik az udvarban.

Bözsike: Csak mi vagyunk mindig talpon. Nekünk mindig helyen kell lenni. Jobb volna már nem élni!

Pikoló: Bözsike nagysád beszél így?

Bözsike: Én. Hát mit ér így élni? Hát mi jó van nekem ebből az életből? Mondd!

Pikoló: Pedig én azt hittem, hogy Bözsike nagysád örülhet az életnek!

Bözsike: Aztán miből hitted?

Pikoló: (elpirultan, csillogó szemmel nézi.) Hiszen mindenképpen a kedvében jár!

Bözsike: Buta vagy. A kedvemben jár? Nem rossz!

Pikoló: A Jenő ur is. Pedig az a leggazdagabb és legelegánsabb ur itt.

Bözsike: Azt a piszkot ne is említsd!

Pikoló: Kegyednek nem tetszik?

Bözsike: Az egy utolsó ember!

Pikoló: (csodálkozik.) Igazán!

Bözsike: Ha én mondom, elhiheted?

Pikoló: (lelkesedéssel). Elhiszem Bözsike nagysád, elhiszem. (Gyorsan.) Hiszen olyan jó, hogy nem tetszik kegyednek?

Bözsike: (nevet.) Miért olyan jó?

Pikoló: Azért... mert...

Bözsike: (hirtelen élesen nézni kezdi.) No?

Pikoló: (hallgat. Zavart. Nem tudja hova nézzen. Fél, hogy meglátják).

Bözsike: (csendes, ijedt meghatódással.) Pistika...

Pikoló: (felneéz, szemében különös meleg borong.) Nekem csak anyám van... csak az szólít így... az tud csak így szólítani...

Bözsike: Nekem is csak az anyám jó...

Pikoló: De magát mégis... mások is szeretik!

Bözsike: Szeretnek?

Pikoló: Hát nem?

Bözsike: Nem!

Pikoló: Lehetetlen!

Bözsike: Pedig úgy van... engem senki sem szeret!

Pikoló: Kegyedet?

Bözsike: Épen engem nem! Hát ki vagyok én? Egy utolsó!

Pikoló: (fájón, megütötten kiált.) Mit mond?

Bözsike: Ó, Pistika... Pistika!

Pikoló: Bözsike nagysád, nem tudom, de olyan különöset mond... én mindig szerettem magát! Higgye el... most is azért jöttem előbb, hogy magával beszélgethessek! Maga mindig olyan jó volt hozzám!

Bözsike: Csacsi vagy!

Pikoló: Ha maga nem védelmez, a főur kirugott volna azért a tálcáért, amit eltörtem.

Bözsike: Megfizettem neki!

Pikoló: Megfizette?

Bözsike: Meg. Kifizettettem Jenővel. Van neki. Ez a főur meg olyan szegény, mint mi vagyunk.

Pikoló: A Jenő ur fizette ki?

Bözsike: (a pikoló elsápadt arca meglepi.) De én...

Pikoló: Ugy-e csak kölcsönbe fizette ki?

Bözsike: Igen... (Nagyon szomorúan.) Ó, én mindent visszafizetek neki!

Pikoló: De örülök!

Bözsike: Te haragszol Jenőre?

Pikoló: Nem tudom... nem szeretem!

Bözsike: Pistika... gyere közelebb!

Pikoló: (reszkető, kigyult boldogsággal áll a magas pult elé.)

Bözsike...

Bözsike: Ó, te kis... te kis Pistika fiam... kis fiam... (Megsimogatja a fiu lágy, selymes, engedelmes haját.) Hát nem szereted Jenőt?

Pikoló: Utálok... szemtelen!... Hogyan beszél sokszor kegyeddel?

Bözsike: És... és ezért nem szereted?

Pikoló: Ezért... Én kegyeddel úgy szeretnék beszélni, mint anyámmal... mint akit legjobban szeretek... Ó, én úgy szeretem kegyedet!

Bözsike: (nagyon ijedten.) Te szeretsz engem?

Pikoló: (mindenrefénylő szóval.) Nagyon... higgye el, csak kegyed miatt jöttem most is ilyen korán... mindig kegyedet szeretném látni!

Bözsike: (elhúzódik Pistika szavai elől.) Ne szeress... Ne... Ne szeressen engem, Pistika... Hiszen én...

Pikoló: Mondja Bözsike, miért sir maga mindig? Látom, már ma is sirt... Az anyám is mindig sír... Hát miért sirnak maguk?...

Bözsike: Jaj te... Ha én azt elmondanám nek... magának, magának Pistika!...

Pikoló: (elhatározottan.) Bözsike nagysád!

Bözsike: (a fiu arcát simogatja nézésével, eleső lecsukódásokkal.) Az anyja sir?

Pikoló: Mindig... én mikor láttam, hogy kegyed is, akkori akkor arra gondoltam, hogy testvérek! De miért nem tegez?...

Bözsike: Jaj, már nem lehet!... Már nem... Ó, én tudom,

hogy már nem!... Hanem, hogy az anyja testvérem?... Azt mondja?

Pikoló: Igen... Hiszen kegyed épen olyan jó!

Bözsike: (a szívét keresi reszkető kezeivel.) Jaj!

Pikoló: Megbántottam?

Bözsike: Ugy szeretnék meghalni!

Pikoló: Akkor...

Bözsike: Akkor?

Pikoló: Akkor én is meghalnék!

Bözsike: (rábámul a fiu elszánt arcára.) Hallgasson! (Igen, boldog, bágyadt zokogás felé hulló szóval.) Hiszen ez a beszéd megöl engem!

Pikoló: Kegyednek már megint fáj valami... Hiszen sirni akar! Pedig azt gondoltam, hogy ma megörvendeztetem... úgy szeretném, ha megtehetném, ha elfogadná tőlem!...

Bözsike: (gyülőlő gyanuval.) Mit?

Pikoló: (hamvas bátortalansággal.) Egy fagyaltot... Olyan meleg van!

Bözsike: (élesen.) Egy fagyaltot akar nekem fizetni?!

Pikoló: Igen... Ha elfogadja?

Bözsike: (egyre riadtabban.) Miért?... Mit akar vele?

Pikoló: Mert... (könny csillog a szemében.) Mert én olyan nagyon szeretem kegyedet!

Bözsike: (sikolt.) És aztán?

Pikoló: Aztán... Ne haragudjon, kérem!

Bözsike: (ellenségesen, mint aki ölni akar.) És aztán?

Pikoló: (elszántan, fölemelkedően.) Aztán elmegyek innen.

Bözsike: Hová?

Pikoló: Nem tudom... csak el innen!

Bözsike: És az anyja?

Pikoló: Elviszem magammal a fényképét... (Magára talált boldogsággal.) És mellette a magáét!

Bözsike: Mellette... az anyja képe mellett, az enyémet?... De hol vette maga az én fényképemet?

Pikoló: Itt a szomszédban a fényképésznél.

Bözsike: Eladta magának a fényképemet? (Összeomlott kétségbeeséssel.) Hát már idejutottam? (Két kezét arcára csapva zokog. Szörnyű vigasztalansága megrázza a kis pikolót).

Pikoló: Bözsike nagysád, kérem, ne sirjon! Bocsásson meg! Hiszen az életemet is odaadnám kegyedért!

Bözsike: Ó, én már olyan vagyok, akinek a fényképét is eladják!

Pikoló: Ne törődjön velük Bözsike nagysád! Én tőlem már-

senki el nem veheti! Én megőrzöm, amig csak élek!

Bözsike: Amig csak él?

Pikoló: (elsírja magát hangosan.) Mig csak élek! Higgye el! Igen, mint az anyámét!

Bözsike: Mint az anyját?... Akkor... akkor elfogadom, hiszen ezt én már nem is reméltem, hogy magat... hogy valaki engem!... (A feje lekoppán a pultra.) Így... (Zokog. Majd felnézett nehezen guruló, arcán titokzatos utat szántó könnyei alól.) De hiszen maga nem ismer engem!

Pikoló: Akkor is látom, ha behunyom a szememet!

Bözsike: Akkor is?

Pikoló: Álmomban is!...

Bözsike: (hirtelen felkap egy butélia bort, letörte a nyakát. Piros, égővörös bor folyt a kezére, mint a vér... lepatakozott a szürke pult alá... megingott trónja alá... Egy pillanatilag vérző kezeire döbbsent... aztán szünpögő, gyámoltalan, jeltelen, elfeledt sirással megmosta arcát a bor vérében.) Nézze Pistika, én ilyen vagyok...

Pikoló: Én mindig így láttam magát, ha lehunytam a szememet... Hogy halovány... hogy szenvedő...

Bözsike: (az öklével mossa az arcát.) Akkor elfogadom magától a fagylaltot!

Pikoló: (meghajol a boldogsága terhe alatt.) Szaladok!...

Bözsike: (álmodó-remegőn áthajol a pulton, hogy láthassa a pikoló friss sjetését.) Most ért az oleánderek alá... (Sóhaj, boldogan, reggel-tisztán.) De ki az, aki utána megy a cukrászdába? (Lehunja megvert szemeit és úgy nyöszörgi):

A Jenő!!

Kristály István

Péter fohásza

Sápadt arcát az ülés oldalpárnájára hajtotta és egykedvűen, akaratlanul félig csukott szemhéjak alól a hullámozó telegráfdrótokat nézte. Máskor amikor pihenni indult már a vonaton érezte újjászületését és mohón itta szemével a váltakozó tájakat. Diákosan kicsattanó kedvében átfütyörészte az egész utat, de most Péter magának is terhére volt. Nagy fáradtság vett erőt rajta. Kedvetelenség borította szinte csodálkozott, hogy még annyi ereje maradt, hogy utnak induljon.

Csak néhány órája, hogy elhagyta az osztrák fővárost, ahol szédítő iramu kereskedő házat dirigált. Minden idegszála még oda volt beágyazva és most, hogy kiszakadt belőle, olyan kattogó motornak érezte magát, amelynek energiáit veszni hagyják. Pedig még mintha agyán a telefon és távirathuzalok furódnának keresztül és millió írógép belőle ontotta volna gépies mondanivalóját. Fülébe szongott még a tőzsde kábitó lármája. Szeme előtt a bankok zöld asztala jelent meg, amik körül izgalomtól kivörösödött fejek forogtak körbe. Nyüzsgő méhrajként állottak előtte a tárgyaló felek, bonyolult kombinációkkal, váratlan cselvetéseikkel, ezerfajta apró fonáságukkal. Rémként kísérté Pétert utjában foglalkozásának ez a velejáró sűrített képe.

Ezt pedig Péter különösen szűgyelte. Megvetette a pénzt és utálta a kereskedelmet. Azt hitte, hogy éppen ezért mindent tehet a maga hozzáadása nélkül. Merészen játszott a pénzzel és az emberekkel, mert úgy gondolta, hogy ez a bábjáték fel sem érhet hozzá. És ime mégis, Péter úgy ült most a vonatfülkében, mint akiből minden életerőt kivontak. Persze Péter azzal nem számolt, hogy amit fejünkkel és idegünkkel építünk fel, azt meg kell szeretnünk, ha jól csináltuk meg. És Péter jól végezte dolgát; szenvedélyesen tudott építeni, támadni, védeni, harcolni és ezért tudta is szeretni azt amit csinált.

De Péter azt is tudta, hogy fáradtságán néhány nagy, mély alvás és sok csattangolás az alföldön biztosan segít. Tudta, hogy munkája csak felszínes, látszát fáradtságot okoz és az igazi fáradtságának okát még sem a foglalkozásával járó munkában kell keresni. Péter a munkát narkózisként használta, maga elől bujt

el, amikor dolgozott, de ezt igyekezett tagadni. Mélyen eltemetve, egész életén át nagy kereséseket és még nagyobb meghasonlottságot cipelt. Péter most úgy hívta ezt a künjét: Európa betegség. Ez abból állt, hogy szörnyen megutálta a modern európai embertypust, összes szokásaival, gondolkodásával, művészetével, bölcséletével, civilizációjával együtt. Fiatalon bebarangolta Európa metropolisait, végig bujta könyveiket, megcsodálta képeiket, szobraikat, meghallgatta tudósait és varázslóikat.

De lelke soha egy pillanatra nem elégült ki.

És ha közelébe jutott embereknek, akiktől valami keveset várt, förtelmes csalódások érték. Minden igyekezete, hogy valamit elhiggyen, szeressen, hogy valahová tartozzon meddő maradt, csak a nagy csömör volt a bizonyosság.

Ezért kedvenc gondolatává vált az eltávozás és a nagy magányosság. Főként Gaugint irigyelte, aki ezt az Európa betegséget gyökeresen gyógykezelt; összeszedte palettáit és ecseteit és elment a messze Tahitibe.

Tahiti! ejtette ki fennhangon néhányszor Péter, amikor elfogta a keserűség és a vágyakozás. A nedvtől duzzadó zöldre, a világító miniumszínekre, a tenger kobaltjára, a testek barna fényére, a koromhaju emberekre gondolt. Arra az egyszerű, egyenes primitív fakadó életre ami ott buzog rendezetlen rendességben.

Aztán sokszor foglalkoztatta elméjét Körösi Csoma Sándorral, akit a legnagyobb egyedül élőnek tartott. Milyen nagy magát emésztő lélek volt ez az ember. És milyen beszédes lehetett neki a sivatag egyhangu magánya és a szírték őrlő unalma.

De végül is szomorú mosollyal szokta ezeket az elkalandozásait Péter megfékezni. Elkényeztett törekeny testére, kifinomult kényelemszeretésére, meleg fürdőire, rafinált étkezésére és minden egyéb nűanszos szokásaira gondolt és ez elég volt, hogy a valóságba visszatérjen.

Tudta jól, hogy ide tartozik ebbe a céltalanul nyüzsgő, gomolygó, lóto-futó Európába. Itt kell felmorzsolódnia a menekülés minden reménye nélkül.

Péter a meneküléstől is lemondott azon az alkonyaton, amelynek nappalát, rövid tizenkét órát, egy szerzetes-rend kolostorában töltötte.

Amikor a dohos vastag falakat elhagyva a szénailatos mezőre lépett és a csillagok édes meleg életet hunyorgattak, a döbbenet és dermedtség vett rajta erőt, amikor a szerzetesekre gondolt.

Ez se kellene nekem — állapította meg Péter — lehunyta szemeit és mint annyiszor most is igyekezett gondolatait rendbeszedni, de legalább is tőlük szabadulni. Terhőre volt magának.

és sehogysem tartotta magához illőnek ezt a kapkodást. Zavarából, ami nem volt új keletű, nem talált kivezető utat és egymást kergető gondolatai végül is kihagytak és mint ilyenkor lenni szokott apró dolgok vonták el magáról figyelmét.

Egy bogár a fülke ablakfáján nem tudott hátáról visszafordulni, Péter — aki még nem igen nyult sem állathoz sem rovarhoz — talpra segítette.

Végül is a nagy Alföld fogta meg lelkét, amit már két évtizede nem látott és amihez minden gyermekkori emléke fűzte.

Nem az irodalom kimázolt Alföldjét szerette, hanem a bogáncs kórós, nagy repedésű, kiszivott torontáli végtelent. Ott csatangolt gyermekkorában öccsével tanyáról tanyára, zsebükben gombfestékkel és irkával. Ott rajzolták a tanyákat, kutakat és vályukat, ott ismerkedtek meg először a formákkal és a színekkel. Az a sok akácfákkal és kazlakkal szegélyezett fehér házikő, ami az utas szemében unalmas egyformaságnak látszik, változatos érdekesség volt nekik. Volt büszke tanya, szomorú tanya, jó tanya, ott szívesen adtak vizet és a gyerefantázia minden jelzőjével ruházták fel a szállásokat játékos kedvükben. Az irka pedig közben megtelt kis színes tanyákkal és a föld eget érő vonalaival. A felnőttek megbámulták a képeket és ezzel eldöntötték Péter öccsének festői pályafutását.

Péter nagy utat tett mióta innen elkerült. Megjárta az európai városokat, belenézett az oceánok végtelenségébe. Megbámulta az Alpok fehér dermedtségét és a fjordok kietlen szürkéjét. Sok-sok emberrel találkozott és mégis amikor válságok gyötörték, a gyermekkori csattangolás tisztasága, a hozzátapadó képekkel, kerültek idézés nélkül felszínre lelke mélyéből.

És most hosszú husz esztendő után először robot vele vissza a vonat oda ahonnan jött és ahová — Isten tudja — mégsem tartozik. Az első tanyák iramlottak el a vonat ablakai előtt és Péter felérezte azt a fájó melegséget, amivel az emlékezés most rárontott. Homlokát az ablakhoz szorította, megrendülve bámulta, az emlékezés most rárontott. Homlokát az ablakhoz szorította, itta magába a képeket, elfeledkezve arról, hogy az elgyöngüléseket mindig mennyire megvetette. Úgy érezte, hogy az elmúlt, nem itt töltött idő csak értéktelen színes üveggel töltött kaleidoszkop, olcsó ostoba játék, amihez gyerekmacssággal ragaszkodik.

A vonat robotgott és az emlékezés képei sűrű egymásutánban vetítődtek Péter lelkére, mignem elmerüléséből a jól ismert kiáltás — Malomháza egy perc — hangzott el harsányan.

Péter kiszállott.

Az állomás egy nagyobbacska bakterházból állott, körülvéve istállókkal, ólokkal, pajtákkal, kemencével. A sorompó mögött a

régi kocsmá olyan fénylő fehérre volt kimeszelve, mintha csak tegnap építették volna.

Péter körülnézett és szinte örült, hogy hozzátartozói még nincsenek ott. Csendben szemlélgette ezt a nyárdélutáni képet, amit most még a viszontlátás öröme sem zavart. De az idő mulott és Péternek meg kellett állapítani, hogy vagy nem kapták meg, vagy félreértették értesítését. Gyalog nekivágni a tanyának ez most semmiképpen nem volt inyére.

Péter várt. Leült a kocsmá előtti lócára, a ház földek felé néző oldalára Rákönyökölt a napszürkítette asztalra és kibámult a mezőre.

Egy üveg hűvös, sárgás, szürkés bort tettek elébe, amolyan savanykás könnyűnek tűnő homoki karcost. Pétert amugy is a szomj gyötörte és mohón egy hörpintéssel ürítette ki poharát. Ez a csöpp bor most elég volt ahhoz, hogy Péter megrendült valójában a még megmaradt gátlásokat elsöpörje és képzeletét teljesen felszabadítsa.

Amott egy gólya lépegetett a nádas ritkás szélén. Péter nagy megértéssel figyelte kimért nyugodt mozdulatait és el volt ragadtatva a gólya elegáns mozgásától. Mennyi mélységet, mennyi szépséget, mennyi rejtélyességet mondott neki most ez a gólya. Majdnem hangos nevetésre fakadt az emberi értelem sekélyes volta felett, amikor arra gondolt, hogy a gólya létének bonyolult nagyszerűségét az emberek egy-két semmitmondó meghatározással intézik el. És most a gólya vándorlásain csodálkozott. Erre egyszerűen azt mondják — költöző madár — és mint minden, amit nem értenek takaróba burkolnak, ami most ezt az ösztönszerű jelölést kapta. Egy szó, alig valami magyarázat hozzá és az értelemnek és az érzéklésnek megcsinálják azt a bőrtönt, amiből aztán a legtöbben ki sem látnak, vagy nem is akarnak. Szófalakból cellákat építenek és ezeket elnevezik természeti törvénynek, a dolgok rendjének, erkölcsi életnek, meg mi egyébnek.

Vigyáznak, nehogy túl lassanak a falakon, mert az nagyon kényelmetlen. Ezeken a falakon túl a végtelenség gondolata kezdődik. A dermesztő nagyság és szabadság de ez már szerintük az exaltáltak és fantaszták birodalma.

Péter most nagyon világosan látta az emberi értelem korlátait és érezte, hogy ezekben a pillanatokban lelke felszabadul, értelme megnövekszik. Érezte, hogy olyan valami isteni örvénylik feléje és belőle, olyan világosság árasztja el bensejét, amiről Isten szentjei adtak hírt írásaikban. Én pogány — gondolta Péter — itt a kocsmá melletti bakterház mögött, itt kapok bizonyosságot a lét nagy formájáról, a másik síkról, ahogy ezt a szektáriusok tanítják. De tisztában volt nagy átélésével és tudta, hogy lelkének ez az emelkedettsége a legnagyobb ajándék és csak

a kiválasztottak megélése.

Es tényleg Péter szívéről lepattant minden rákovácsolt pánt és eredeti jósága egész lényét elöntötte.

Isten — így szólott befelé Péter — te édes jó, aki én is vagyok, mert te úgy akartad, te édes jó finom és okos Isten, te kedves és gyengéd Isten, te meleg könnyeket síró, szeretni tudó Isten, te jó, te bölcs és szabálytalan jóság, én most mindent értek és értem a nagy titkot.

Értem nagy átfogásod a kimondhatatlan titkot.

Értem a forrást, az esőt, a szelet, a napsugarat, a tenger morajlását, az erdő zugását, a felhő futását.

Értem a mozgást, a megállást, az emelkedést, a süllyedést.

Értem a vonalat, a formát, az egyenest, a görbét.

Értem a fényt, az árnyat.

Értem nagy színkeverésed.

Tudom, hogy nincs véges és tudom, hogy nincs végtelen. Csak te aki én is vagyok és a most.

Es ha elgyengülök megint és közelebb leszek az emberekhez, védj meg engem a papoktól, a tudósoktól, a törvényhozóktól és igazságtevőktől. A gyógyítóktól és mindazoktól akik javamra akarnak cselekedni.

Péter meredt szemekkel a mező végtelenjébe furta tekintetét, tudomást sem véve mindarról ami körülötte volt.

Vonatfűtty hasította át a léget és lassan cammogva begördült az egyetlen sín páron az ellenvonat.

Péter felkelt, beszállt a vonatba és visszautazott. Ugy gondolta mindent megkapott.

Több nincs.

Kende Ferenc

Bencz Boldizsár két új verse

Fekete kenyér

Legszentebb csókja is proletár csók volt,
nyelvén a szép ígéket úgy rombolta
széjjel az élet,
mint vérében a néha belezengő gyönyört
a csorbán skálázó éh-halál.
Mert mit ért, hogy kihujjázó vágyaiból
aszott asszonya az élet partjára szülte
szürke gyermekét, mikor
minden halottaknapján
az egyre több és több kölyöksirra
virág se tellett.
S zarándok útja is csak ajtótól ajtóig vitt
nyakán a kulturált világ bádog számlapjával
sírni se ért rá s már a századik
meddő kilincsről zaklatták odébb a Kherubok.
Megkuszált lelke visszazárult,
bujdosott tovább az emberrengetegben
s bágyadtan feszülő mámora
felhörgő megadással napról-napra
közelebb részegítette a temetőhöz.
Rángó zokogással, mint gazdagok
kezeből kihullott véres korbács
keselyű arcok gúnyos vijjogása közl
hány száz estén omlott le éhen
az ucca kövezetén
szegény.
S konokul, szájbígyesztve ezer
kikent-fent nőstény-cicoma
pfujjozva surrant tova
a görcsberándult élő hulla mellett.
Az ezerholdasok pedig, noha tellett,
undorral rendőrt hívtak,
eltakarították a gyalázatfoltot
s a rendőrnek, mert igen szépen szalutált,
fejedelmi borraivalót adtak.
S jött egy vastalicskás topprongy,
tarisznyájának fájó mélyébe kotort,
valamit adott s hogy mi volt
megse nézte szegény,
csak odahaza az asztalon
holt asszonya megkékült arca mellett koppan:
a fekete kenyér.

S a fekete kenyér után

Nyöszörgő szűküléssel félretolta,
örvénylő, vad férfisikolya zugott,
mint a fagyos bőre:
Asszonyom!,
nincsen pénzem koporsóra.
Nekiszegett útján ájultan és nesztelen botlott,
a gazdagok pompázó kelyhéből
ezerszinben villámló transzparansek
fölhasították szemeprizmáin a vak fájdalmat
s a sikátorokba hiába menekült már futva,
a városon áttűzelt a fény s ő kábultan
hullásra éretten tudta,
hogy neki még gyertyára sem futja.
S égett, lövelt, ölt a transzparens,
az autók bőgve feltomboltak a járdáig,
reménye megakadt egy-egy Lancsián...:
uram!, nézze, csak ennyi a hiány
s alig csörgetett meg tenyerén néhány parát,
a soffőr köszönt: jóéjszakát.
S ő ment uccáról-uccára,
néha derékigverő szégyenben állt meg a sarkon
és nyílt a szája pár jó szóra:
Uraim!, nincsen pénzem koporsóra.
Másnap már koldus deliriuma a palánkhöz
örjítette s szorongva lesett a hullaházba
és szedte, csupálta a barna deszkát
kopácsolta és faragta
s agyának megrendítő találkozása
a józansággal, koporsóba formálta
az idétlen, korhadt deszka káoszt.
Kunyhója előtt ezren röhögték,
ívalaki kivált a tömegbarnaságból
és félve lapult távol: Örült!
Ő türt
és kalapácsával rákocogott a férges fára.
Formálta s a rajban felözönlők ha kérdezték
a furcsa tempót,
ajka sirva csempült mosolygóra:
Uraim!,
hiszen nincsen pénzem koporsóra.

Egy különös utazás története

Az utolsó hónapok alatt nagy érdeklődéssel olvastam a régi görögök természettudományi munkáit és a róluk írt értekezéseket; különösen Ross „Reisen nach Koos, Halkarnassos, Rhodos und der Inseln Cypern“ könyve gyakorolt reám mélyebb benyomást. Ennek hatása alatt hasonló könyvek után kutattam és így jutottam az 1902-ben megjelent Rudolf Hercog könyvéhez, amely egy Koos szigetére történt archeologiai kirándulást ír le. Közben elolvastam Bourghardt Biologie und Humanismus című könyvét. Lassanként egészen otthon éreztem magam a Kr. előtti IV. század görög tudósai között. Közbe-közbe e nehéz olvasmányok között szinte enyhülést találtam a német klasszikusok olvasásában.

Egy forró nyári délután, amikor az ablak alatt levő divánon fekvő Schiller egy spiritualisztikus regénytörredékét olvastam, amelyet Ewers folytatott és befejezett, az alkony urrá lett a szobában és amikor kifáradva a könyvet letettem, úgy tűnt föl, hogy a szoba homályos szöglete megelevenedik, susogást hallok és látom, hogy egy ódivatu papi ruhában lévő ember egy ifjuhoz hajlik. Jobban odafigyelve megértem susogó hangját is.

— Még mindig annyira rabja Goethe a latinnak? És ha már annyira szeret latinul olvasni, mást is olvashatna mint az atheista Spinozát.

Az ifju, akihez a szavakat intézte, épen válaszolni akart, amikor a folyósóra vezető ajtó felnyílik és belép rajta egy fenékesen szép alak, akiben azonnal ráismertem Goethere. Goethe az ifjut megszólítja:

— Nos mit gondol a párisi nagy eseményről?

— A forradalomról igen érdekes hírek érkeztek. A vulkán kitört, minden lángban áll, a Bourbonokat elkergették válaszója Soret.

— Ugyan Soret! Kit érdekel a forradalom, kit érdekelnek ezek az emberek, amikor Geoffroy St. Hilaire vitázik Cuvier-vel? St. Hilaire győz Cuvier elmélete fölött.

Erre ugylátszik Soret nem tud választ adni.

Goethe az asztalhoz lép és az ott heverő könyveket kezdi nézegetni. Kezébe veszi Hyppokratesz egy könyvét, majd Herophyloszt és engem észrevéve megszólít:

— Uram! Ön Herophylost ismeri és érdeklődik Koos szigete iránt? Az én álmom volt e csodás helyeket megismerni és az antik kor embereivel elbeszélgetni. Nem utazhattam e helyekre; egy ily utazás az én koromban nagy probléma volt, de most úgy tudom, ez semmiség. Nem gondolja, hogy jó volna vagy kétezer évet átugorva a régi boldog világba visszatérni?

Beszédjének a mögötte lévő vízvezeték csapjából egyhanguan csepegő víz különös harmóniát adott. Én lenyűgözve a látottaktól és hallottaktól, nem voltam képes megmozdulni. Hallom a csepegő víz monoton hangját, majd érzem Goethe kezének érintését, felkelek és különös könnyűnek érzem magamat, oly érzésem van, mintha eszméletem veszteném. Mintha a vízvezeteki víz csepegő hangjai helyett evezőcsapásokat hallanék éppen olyan egyenletesen, mint előbb a csepegő víz hangját és magamhoz térve körülnézek és szobám helyett egy különös csolnakban látom magam Goethe-vel és négy evezőssel. Hallom a zúgó vizet, a beláthatatlan tenger mormolását; a zúgás enyhül és egyszerre egy öböl körvonalait látom.

A nap éppen kibújt az öblöt környező dombok mögül, amikor kísérom megszólal:

— Látod a Halikarnaszt? Itt vagyunk az óhajtott Koosz szigetén. Végre megérttem azt a napot, amikor Asklepiosz vendége lehettem.

A szigetre lépünk, előttünk nagy terras, felmegyünk és látjuk a tengerpart különös tagozódását. De ime a széles és szabad lépcsőn betegek jönnek a terasz mögött lévő templomból. Itt aludtak, míg Asklepioszhoz juthattak. Egy pap kísérte őket, aki, amikor meglátott bennünket, meglepetve kérdezte, hogy mit akarunk. Goethe válaszolt:

— Szeretnék a koikus tudósokkal megismerkedni és egy előadást végighallgatni.

— Egy előadást? Ez nincsen nálunk. Ugy látszik idegenek ti nem ismeritek a nagy Hyppokratesz intelmét? Aki a tömeg kedvéért nyilvánosan beszél, nem kezd el dicsőséges vállalkozást.

E válasz egészen magamhoz térített. Nem régen olvastam Hyppokratesz egyik könyvének bevezetésében ugyanezeket a szavakat.

A pap ismételten megszólalt:

— Ha beavattok vagytok, akkor menjetek most Hyppokratesz vejéhez, a kitűnő Polyboszhoz, ott megtalálhattok mindent, amit tudni akartok. Menjetek le a főuccára, ott bárki megmutathatja házáat.

A főuccára mentünk, Polybosz házában egy rabszolga a könyvtárba vezetett és egy tekercset adott át, hogy ezzel szórakozzunk, míg ura fogadhat bennünket. Elkezdtem hangosan olvasni.

— Mert az agy is, mint a többi testrész differenciálódik és fejlődik virágzásig. Az embernél kettős, a közepén egy választófallal elválasztva és ha beteg lesz, epilepsiát okoz. Az embereknek azonban tudniuk kell, hogy tőle ered az öröm, a vidámság, nevetés tréfa, bubánat, kedvetlenség, gond és sirás. Az aggyal veszünk észre, felfogunk, látunk, hallunk, megkülönbözteti a szépet, a rutat, a jót, a rosszat, a kellemeset és a kellemetlent. Benne képződnek a haragkitörések, deliriumok, rémképek, félelmek nappal és éjjel, álmok, illúziók és az öntudat összes egyensúlyzavarai, de amíg az agyvelőt nem nyugtalanítják, az ember öntudatnál marad.

Goethe szinte rekedten szólal meg:

— Ez csodás, én azt hittem, hogy kísérletezés Bacon előtt nem is létezett.

Én ismertem ezt a könyvet és megmutattam a címet: *Szent betegség*.

A rabszolga csodálkozással hallja idegen beszédünket és látva érdeklődésünket, egy másik tekercset ad át. Megnézem a címet: *A szív*. Olvasni kezdem:

„Ha a vizet rézokkerrel keverjük és ha egy szomjas állatot vele megitatunk és mialatt iszik, torkát elvágjuk“. Goethe megállit, de én tovább akarom olvasni, mert emlékszem, hogy Virchow a kísérleti orvostudomány történetéről szóló munkájában ír erről és megemlíti, hogy minő vitát produkált ez a rosszul megfigyelt kísérlet, de egyszerre csak megjelenik Polybosz nagy kísérettel és üdvözlő bennünket:

— Jöjjetek a kertbe, a virágok virítanak, minden élet csirázik, hadd lássák a gyermekek, hogy a tyukok tegnap óta mit végeztek.

Elvezetett bennünket egy védett helyhez, ahol három tyukot láttunk ülni. Egyik segédje elvett minden tyuktól egy-egy tojást, hogy az operációs szobába vigye. Itt három ifju ült, a segéd felnyitotta a tojást, hogy az embryot három különböző fejlődési stádiumban megmutassa.

Polybosz megszólal:

— Nézzetek és hasonlitsátok össze a mellette levő csirázó növényekkel; a mi természetünk hasonló a földhöz; a tanult törvények hasonlóak a magvakhoz; aki az ifjúságot tanítja, hasonló a magvetőhöz, aki a szántást is végzi; a hely ahol tanulnak hasonló a táplálkozáshoz, amelyet a növények kapnak a környező levegőtől. Mindezeket az idő megérleli.

— Ezt ismerem — súgom Goethenek. Ez citatum Hyppokratész „A gyermek keletkezése“ című könyvéből. A könyvnek különösen a címen levő megjegyzés ad különös érdekességet. Csodás

kísérlet a növény, állat és ember fejlődése analógiájának bizonyítására.

Ezután Polybosz a műtőszobába vezetett, ahol egyik segédje éppen két rabszolga segítségével egy kartörést kezel. Előkészítettek kis deszkákat és kötélékeket. Körülnéztem a szobában, két asztalkát láttam, rajtuk terítő alatt instrumentárium, különféle fémtányérok, tálak. A falakon szekrényben kenőcsstégelyek és gyógyszeres edények. Ezután Polybosz elvezetett a halpiacra, itt meglepett a halak sokasága. Polybosz mindegyiket nevén nevezte és mindegyiknek diaetetikus és tápértékéről formális előadást tartott. Ezután Polybosz elbocsátott bennünket.

A látomány csodás hatással volt reánk. Különösen Goethere tett nagy hatást, hiszen ő nem ismerte Lamarck, Darwin, Spencer Kölliker, Haeckel felfedezéseit. Látom, hogy beszélni szeretne róla, de egyszerre oly érzés fogott el, hogy szárnyaim vannak és repülök óriási távolságot és időt magam mögött hagyva. Amint magamhoz tértem, meglátom a csodás ókori Athént és már is a Lykeion kapui előtt állunk.

Belépünk az oszlopcsarnokon át és rögtön szemünkbe tűnnek a fasorok árnyékában sétáló és hevesen gesztikuláló alakok. A peripatetikusoknál vagyunk és egyik fasorban meglátom Aristoteleszt, amint tanítványával Menonnal sétálgatva beszélgetnek. Óvatosan és észrevétlenül mögéjük kerülök, hogy halljam beszélgetésüket. Aristotelesz zoologiai iratai rendezéséről beszél: Menon! Tudod, hogy azt akarom, hogy minden egyed a természetes helyére kerüljön és úgy legyen tagozódva mint egy organizmus. E tudomány kezdetén vagyunk. Első sorban bevezetés legyen e munka az állatvilágba, amint ez jelenségeivel megfigyelhető és írjuk le mindazt, amit elődeink már megfigyeltek és feljegyeztek. Ha ez az írás készen van, akkor leírjuk az állatok részeit, amiből mindenki láthatja, hogy minden szervnek külön feladata van. A végén pedig leírjuk a nemzés és fejlődés folyamatát. Természetes, hogy először a tünetényeket, azután az okokat és végre a kezelkezést figyeljük meg. Így meglesz az egész munka; a javítások eszközzése után lediktálom a bevezetést.

Társamhoz akarok szólni, de nem látom sehol. Talán ki-fáradt az új benyomásoktól és valahol elszunnyadt. Keresésére indultam és közben elgondolkoztam azon, hogy nem régen olvastam, hogy Londonban kiállítottak egy ujonnan felfedezett papyroszt, amely leírja, hogy Menonnak minő szerepe volt az aristoteleszi munkák megírásánál. Utamban egy csoportra bukkantam és látom, hogy valaki nagyban magyaráz valamit. Közelebb lépve, látom, hogy egy chameleont boncolgatnak és közben róla előadást tartanak. Mellettük a homokban egy krokodilust látok

felrajzolva, sőt a fal is tele van rajzokkal és az egyes állatrészek az abc betűivel vannak megjelölve.

Kilépve a kertből egy óriási platánt látok, gyönyörű virág-
ágakat és a legkülönfélébb növényeket rendszeresen elültetve.
Ez valószínűleg az erezoszi Theophrasztoz kertje, akinek csodás
növényteni tudásáról még egyetemi diák koromból emlékszem.
Feltűnt, hogy egyes növények családok szerint, mások össze-
vissza vannak elültetve. Megkérdeztem egy szolgát, hogy mit
jelent ez. A szolga elmondta, hogy ezt Theophrasztoz rendelte
így, mert Theophrasztoz szerint vannak fűvek, moszatok, cser-
jék, fák. A fa a legtökéletesebb növény, éppen úgy mint az
ember a legtökéletesebb állat. A fa szövetekből áll.

Közbevágtam:

— Nem ezt kérdeztem én, hanem azt, hogy miért vannak itt
liliomok, tengeri hagymák, ánís és kömény egy táblában?

— Theophrasztoz azt mondja, hogy ezek egy genoszhoz tar-
toznak.

Ez új volt. Ime a genosz szó, a modern fejlődéstörténet alapja
egy ókori rabszolga ajakán. Mi Aristoteleszt és Theophrasztozt
tartottuk az első botanikusoknak, de minő tudások és tanítások
előzhatték meg őket, hogy ilyeneket tudtak. Szinte bizonyítékul
szolgált az, amit láttam Hegel azon állításaival szemben, hogy a
tudomány haladása úgy történik, hogy az egyes korok tapasztalatain
épül fel fokozatosan és viszont igaza volt Aristotelesznek, hogy
az egymásra következő korok, nem biztosítják a szerzett tudások
megőrzését, mert amit már tudtak az emberek, sokszor egészen
elfelejtették. Bacon bölcsekedése valóságos dadogás Aristelesz
mellett, Locke naiv gondolkodó Platonhoz képest. Spinoza pedig
dilettáns Aquinoi Tamás szabatosságához és differenciáltságához
viszonyítva.

Igy történhetik meg, hogy sokszor jogosulatlanul marad meg
valami nagy felfedezés egy ember nevéhez fűződve. Mi csak a
legkimagaslóbbakat ismerjük, akiknek nevei mint mérföldkövek
jelzik a tudomány haladását. Így például az asztronómia adott
első sorban lökést a gondolat felszabadításának és a nagy gon-
dolatátalakulásról mi csak annyit tudunk, hogy Kopernikus meg-
dőntötte a geocentrikus felfogást, de hogy Ptolomeus, tehát a
Kr. e. 2-ik század óta mi történt arról sejtelmünk sincsen; pedig
Kopernikusnak elődei voltak és talán soha sem jön rá a nevéhez
kötött óriási felfedezésre, ha a trieri Kusanus Nikolaus már a
15-ik század elején nem hirdette volna, hogy a világnak nem
lehet sem középpontja, sem vége és ha a föld nem lehet a világ
középe, akkor nem is lehet abszolút nyugalomban. Kusanus tehát
már akkor a határolt rendezett mindenség helyébe tette a határ-
talan, végtelen, mozgó mindenséget.

De más téren is ugyanez történt. Azt tanultuk, hogy a gondolat felszabadítása Bacon és Descartes nevéhez fűződik, pedig már előttük 300 évvel egy egyszerű szerzetes Roger Bacon hirdette a kísérleti tudományok előjogát és a lángész intuitívjával többet látott mint hasonnevű utódja, Lord Bacon. Ő volt a gondolat felszabadításának megálmodója. És William Occam a nominalista franciskánus barát, aki halálos csapást mért a skolasztikára, amikor köztudattá tette, hogy a fogalmak csak mint fogalmak léteznek és hogy a hittételeket nem lehet és nem szabad bizonyítani és hogy minden tudás alapja a megfigyelés és tapasztalat.

Ki ismeri Occamot és Roger Bacont, pedig ők voltak a gondolat felszabadítás előharcosai, elfeledték őket és a hálátlan utókor mindent Descartes és Lord Baconnak tulajdonít.

Talán elszunnyadtam, mert amikor körülnéztem, a nap már lehanyatlóban volt és még mindig a Lykeionban voltam, de Goethe mellettem állt és hallom, amint suttogva mondja:

— Csodás dolgokat láttam, mi megfigyelhetünk a természetben, mérhetünk, számíthatunk, ahogy akarunk, mértékünk és súlyunk mégis a miénk, éppen úgy mint az ember minden dolognak a mértéke.

Nem mond ujat — válaszoltam — ezt Kr. e. már háromszáz évvel előbb megírta Protágorasz csakhogy velősebben: „Minden dolognak mértéke az ember”.

Nem akartam ujat mondani és tudom, hogy Aristoteles is hasonlót tanított és hogy a lény tartalma a forma, de ez onnan származik, hogy ők elsősorban az embert tanulmányozták. Talán tudod, hogy a nagy Szokratesz azt kérde: „Mindent tudunk már az emberről, hogy mással is foglalkozhatunk?”

Csodás érzésem volt Goethe hallani és ő mintha ezt érezte volna, tovább beszélt:

— Ne csodálkozzék, meglehetősen otthon vagyok a görögöknél. Nehéz, gondterhes napokban, ha lelkemnek gyönyörűséget akartam szerezni a régi görögökhöz és ha megnyugvást nem találtam, Spinozához menekültem.

— Spinozához? — kértem. — Most már értem, hogy a protestáns Herdernek mért fájt, hogy annyit olvassa Spinozát.

— Igen Spinozát sokszor hánytorgatták. De mit tudnak ők róla. A tractatust eltiltották. Schmiedt Lőrinc fordította németre ő maga is mint Spinoza egy üldözött, a Pentateuch lefordításával a felháborodás oly sikerét keltette, amelyet mi meg sem érthetünk és miért, mert Luther 200 éves fordítását háttérbe akarta szorítani, sem Spinoza, sem Schmiedt nevét még kiejteni sem volt szabad, míg Lewing újból fel nem fedezte Spinozát. Az első Spinoza könyvet Herdertől kaptam a következő ajánlással:

„Spinoza sei Euch der heilige Christ“! Ez a legcsodásabb és legszerencsétlenebb ember megfogott már ifjúkoromban. Háromszor keresték halálra. Először saját népe közönsítette ki rettenetes átokkal és nem rajtuk mulott, hogy nem a máglyán vagy a kereszten végezte életét, másodszor, amikor a Politikai-Teológiai Traktátus jelent meg, amelyben éles elmével a biblia isteni eredetét rendíti meg, már az egész világ ellene fordul és amikor a nagyszellemű Jan de Witteot Hágában meggyilkolják, a meggyilkoltat dicsőíti és a megvadult hágai népet tettéért eljéti, ezeknek dühe elől csak házigazdájának önfeláldozása menti meg. Nagy és bátor. Amikor ifjúságom legszenvedélyesebb viharaiban olvastam: „Aki az Istent valóban szereti, nem kívánhatja, hogy Isten őt viszont szeresse. Aki az Istent valóban megismerte, tudja, hogy Isten nem egyes személy más személyek mellett, hanem a világ egységes rendje“. Ekkor mély megnyugvást találtam. Én sohasem lettem pantheista, pedig tudom, hogy ezt rámtolták, de a világ isteni egységének gondolata és ezen isteni természet iránti szeretet érdektelen érzése kísért egész életemen át. Ezért fordultam hozzá, ha békét, megnyugvást kerestem és úgy éreztem, hogy nem a tanítványa, hanem a reinkarnációja vagyok. De hagyjuk ezt, mutatok valami érdekeset.

Pár lépcsőn lefelé haladva egy homokkal behintett térre, a Palaestrinára értünk. Egy oldalsó szobából két 16 év körüli gyönyörű ifju lép ki, testük olajjal bekenve. Mögöttük két öregedő ember, valószínűleg tanítójuk.

A küzdelem megkezdődött. Az egyik közeledett a másikhoz, meghajlott háttal és egy pillanat alatt ellenfele már a földön fekvött, de mint a villám felugrott és két kézzel baloldáról elkapta ellenfelét, míg ez jobbra kilépve háta körül fogta meg ellenfelét. Így állottak pár pillanatig nyugodt egyensúlyban, úgy amint az ókori plasztikusok jelképezték őket.

A küzdelem eldőlt, új meg új párok jelentkeztek.

Goethe megszólalt:

— Látod, mennyire igaza volt Aristotelesnek, hogy a különféle szépségtypusok egyenrangúak. Nem gondolod, hogy kutató emberek, kik nap-nap után így nézték az embereket, más-ként láttak, mint mi?

A peripatetikusok nagy csoportban közeledtek felénk és éppen olyan érdeklődéssel nézték a mindennapi látványt, mint mi, kik ezt először láttuk. A küzdelemnek vége. Az elképzelhető legjobb plasztika vonul el előttünk, hogy résztvegyenek a közös szimpozionon.

— Repülünk át 70 évet és a földközi tengert. Gyertünk Alekszandriába — szól társam. Gyönyörű kertben levő körkörös épület egyik termében tértem magamhoz. Mindenütt valami kelle-

metlen átható szag volt érezhető. Az első pillanatban azt hittem, hogy valami nagy ur fürdőszobájában vagyok, majd jobban körülnézve, aranyozott asztalokat látok és velük szemben egy trónus.

A terem egyszerre megelevenedik, szolgák jönnek, tálcán hozva frissen megélesztett késeket és edényeket. A trón elé tömjénes medencét tesznek. Rövidesen feltűnik Herophylosz segédeivel és szolgáljaival és megpillant bennünket.

— Idegenek, itt maradhattok, különös látványban lesz részetek. Ma Hypokratesz egyik érdekes tekercse volna napirenden, de ez elmarad és nem is lesz rendszeres előadás. Ma olyant fogtok látni, amit sohasem láttatok és talán sohasem láhattok. A kincstáros megbetegedett és eddig minden gyógyítási kísérlet hiábavaló volt; csak műtét segíthet. A nagy király Ptolomeosz Phyladelfosz elrendelte, hogy kövessék el mindent, hogy kedves miniszterét az életnek megmenthessem; ezért megengedte, hogy előkőn végezhessenek boncolásokat és tanulmányozzam a szerveket, hogy a műtétet azután annál biztosabban és gyorsabban elvégezhessem. Ezt az alkalmat felhasználjuk, hogy Hypokratesz adatait ellenőrizhessük. Ki tudja, mikor lesz erre ismét alkalom. A király rendelkezésemre adott annyi halálraitélt tengeri rablót, amennyire csak szükségem lesz. Ezeken az előkőn fogom végezni kísérleteimet. Isteni látványban lesz részetek — szólt szarkasztikus mosollyal.

Egyszerre mindenki földre veti magát, a király jelent meg nemesi kíséretében. Alig helyezkedett el a trónon, már hozták a szolgák az első áldozatot. Mintha Aresz elevenedett volna meg, csodás atléta, bizony, ha nem lett volna sokszoros bilincsbe verve, soknak élete forgott volna veszélyben. A szolgák tömege gyorsan végzett vele, pár pillanat alatt az asztalon feküdt. Az áldozatnak egy hang sem jött ajkára.

Megremegtünk e rettentő barbarizmus láttára. Eszembe jutottak a nagy mártírok, akik szinte hallgatva mentek a halálba. Amikor Celsus és Tertullianban olvastam az alexszandriai vívőszekcióról, nem hittem és ime most itt a valóság.

Valamit inni adnak a leláncolt óriásnak, tehát Celsusnak itt is igaza volt, hogy az áldozatokat előbb máklével vagy hasissal elkábították.

A király intésére Herophylosz egy pillanat alatt a linea alba mentén felmetteti a hasat. Aresz a fogait vicsorgatja és nagyokat nyög, tehát az altató hatása nem teljes. Herophylosz szétváratja a hasfalakat, hogy jobban lásson, vizsgál és magyaráz: mutatja, hogy a hilyusedények mint telnek meg, éppen úgy mint az állatoknál. Még két haránt metszést tesz és a belek kiömlenek az asztalra. Büszkén mutatja a gyomorvégi belet, a duodenumot, amelyet ő fedezett fel. Az arteriák pulzálása világosan volt látható.

és mutatja, hogy a rekeszizomra fektetett kezének remegése mint adja vissza az arteriák lökéseit.

Magyarázza, hogy a vérkeringés központja a máj és ami a rekeszizmon túl pulzál, azt az élet lelke, a pneuma mozgatja. Ezután bekötözik Aresz szemét és elkezd a belső részeket nyomogatni, hogy az érzésvérzés különbségeket Aresz jajgatásából megállapítsa. Megmutatja az egyes szervek színezési és keménységi különbözését is. Alaposan szemügyre veszi azt a helyet, amelyen a műtétet akarja véghez vinni. Egyszerre egy biztos vágással keresztülvágja a rekeszizmot, hogy a halálos dőfést megadja, Aresz még egyszer görccszerűen megfeszül, a bilincs megpattan és Aresz kiszivedett.

Herophylosz nagyot lélegzett. Ki volt-e fáradva vagy lelkiismerete szólalt meg? Nem tudom.

A szolgák már hozzák a második halálraitöltet. Társam karomba kapaszkodva suttozja:

— Ezt nem birom tovább.

Átkaroltam, mert féltem, hogy összeesik. Kifelé vezettem és elmentünk a királyi kertekbe, ahol az akkor ismert világ minden növényét és állatát látni lehetett. Kissé magunkhoz térve, felmentünk a Sérapeionba, a könyvtárba, ahol az antik tudás nagyságát ezer és ezer tekeres hirdette.

Nem tudom, hogy meddig pihentünk itt, de amikor körülnéztem, úgy tűnt föl, hogy az egész napot átaludtuk. Goethe még mindig egy nyugágyon pihen és elkezd beszélni:

— Csodálatos Egyiptom, az emberi kultúra legősibb helye. Tudod-e, hogy már ötezer évvel Kr. e. írásai voltak és a papiruszok már 4000 körül a királyi könyvesház igazgatójáról beszélnek. Minő bölcsesletről tesznek tanuságot a „per em heru“ tanításai a jövőendő boldogságról, a Pta király erkölcsi intelmei és Ami bölcs mondásai, aki óvja az embereket a haláltól való félelemtől. Különös, hogy a régi emlékek majdnem mindegyike a halállal foglalkozik és Sokratest valószínűleg a régi egyiptomiak befolyásolták, amikor azt mondja, hogy a filozófia a halállal való foglalkozás tudománya.

— Igen — válaszoltam én, de még különösebb, hogy az egyiptomiaknak nem volt látható és kimutatható befolyása a görög bölcsészet fejlődésére és csak a 19-ik században nyilvánul meg Schopenhauernál, aki talán éppen az egyiptomi hatás alatt írja, hogy a filozófia sugalmazója a halál.

— Sajnos nem ismerem, de igaza van, mert az élet nem ad másra jogot, mint pesszimizmusra és talán a régi egyiptomiaknak volt igazuk, amikor nem az eudajmoniával, hanem a tulvilági boldogsággal foglalkoztak gondolataikban. Az egész kelet különben is csodálatos. Az első görög bölcsék idejében Kinában már

Laoce fennen hirdeti Tao fenségét és mindenhatóságát. Az ember a földtől, a föld az égtől, az ég Taotól és Tao önmagától származik. Tao az örök el nem muló, a tökéletes szellemi, a teremtő erő, az Eszme az Ige. Nem veszed észre, hogy ez mennyire hasonlít János evangéliumának kezdetéhez?

— És a budhizmus? Nemcsak, hogy el nem nyomta az ébredő bölcsészet csiráit, hanem bizonyos fokig még a teremtő Istent is eliminálta. Olyan önálló filozófiai rendszert adott, mint akár a késői görögök vagy az ujkori német szubjektív ideálisták.

— Hát nem csodálatos a Nirvána gondolata? A tökéletes belső béke állapota, amelyben minden életakarat, minden az élvezetre és a létre való törekvés és ezzel minden szenvedély, minden vágy, minden fájdalom kialudt. Ez az igazi megváltás.

— Nem csodálatosak a benne rejlő ontológiai gondolatok?

— Semmiből soha sem keletkezik valami. Nem létezik teremtő Isten, a személyes Isten, akinak kegyelmétől függne a világ. Minden önmagától és önmagából belső természete szerint keletkezik és fejlődik. A személyes Istent csak az emberi tudatlanság és gyávaság találta föl.

— Nem csodálatos ez? A kelet több ezer évvel megelőzőtt bennünket és ezalatt az emberek százezrei mentek a halálba hasonló gondolatok miatt.

Némán álltam előtte, majd amikor láttam, hogy nem szól többet, szinte félve jegyeztem meg:

— Különös csak az, hogy Szidhatto királyfi a világ kezdetéről, és végéről nem tett említést.

— Semmit — válaszolja hirtelen Goethe, — mert ennek tudása az emberi ész felülmulja. Lehetetlennek tartja ennek megfejtését, mert a véges forma mint a gondolat és beszéd a végtelent, időbeli meghatározás az idő ellentétét az örökkévalóságot kifejezni nem képes.

— Teljesen megértem — feleltem — más vallások megkísérelték ezt, de ez csak hiu okoskodásokra, fantasztikus vitákra, felfeértésekre, háborukra, öldöklésekre vezetett; tehát igazság és béke helyett veszedelem és szenvedés lett a következménye.

— Ugy van, azért utasított vissza Budha minden erre vonatkozó kérdést és ezért tiltotta meg hogy ezzel foglalkozzanak.

— Így bizonyos tekintetben Budha a vallástalanságot hirdette és ezt emelte vallássá és az egyéni lét semmiségével szemben az emberiség javát hangoztatta; hiszen a Védák tekintélyét is tagadta, az isteneket, akiket az ember magának teremtett, elvetette, amikor azt mondja, hogy a mindenség egyetlen intezője a sors és okok és okozatok láncolata — válaszoltam.

— Nem így van — mondja Goethe — Budha tanítja a legfőbb jót személyes isten nélkül, az örök boldogságot térbeli meny-

ország nélkül, a megváltást imák, áldozatok nélkül, vezeklések, szertartások és pap és isteni kegyelem nélkül, de igenis saját egyéni akaratunk megtagadásában. Ez pedig vallás és erkölcs.

Valami hajtott, hogy én is beszéljek:

— Comte álmodott egy észszerű pozitív vallásról, kár volt neki annyit fáradoznia, megtalálhatta volna Budha tanításában a Dammapadamban.

Goethe válaszolt:

— Igaz és mégis különös, hogy ez a tanítás minő keveset befolyásolta az európai népek gondolkodását. Ugy látszik ellenkezik az európai és északi népek aktivitásával. Más keleti vallások is tartalmaznak oly filozófiai elemeket, amelyek legalább is egyenértékűek a mi erkölcsi felfogásunkkal és még sem gyakoroltak befolyást. Nem érdekes az, hogy a perzsáknak a Homálylyal folyton küzdelemben álló Fény, a Világosság volt az istenük. Az előrelátó Esz az előre nem látó Anyaggal szemben, a Jó a Rosszal, a Hazugsággal szemben, Ormuzd áll szemben Arimánnal. Nem veszi észre, hogy mennyire hasonlít a 17-ik századbeli szabadkőművességhöz? A Fénynek, a Világosságnak, a Melegnek, a Tűznek, a Napnak szerepe nem minden természeti alapötlet nélkülöző felfogás. Hiszen a nap gyermeke minden élet, a nap energiájának munkája minden szerves élet.

— Nem különös az a tény — kérdeztem, — hogy az összes nagy vallásokat a kelet adta és a nyugat csak átdolgozta azokat, de egyetlen nyugati nép sem volt képes a kelet érzékelhető gondolatvilágával a sajátját szembeállítani.

— Különös, de érthető — válaszolta Goethe. — A nyugatnak megvan a maga tiszta és zárt ideológiája, de nincsenek bennük a nagy tanok elementáris ereje.

— Lao-Ce az ősök tiszteletét, a Schintoizmus a tekintély isteni eredetét, Mózes az abszolút igazságot, Jézus az abszolút szeretetet, Mohamed a földöntúli jutalmat, Budha a lemondást, a lelki békét, a Nirvánát hirdette. Minden tanok mély misztériumukkal képesek voltak a tömegek lelkét megfogni és fogva tartani, hirdetve a boldogságot és képesek voltak a tömegeket önfeláldozásra, nagy tettekre lelkesíteni ezredeken át.

Európa nagy tudásával és erkölcsi fölényével csak oly tanokat tudott világra hozni és terjeszteni, amelyek a hatalom nyomására és üldözésére elpusztultak vagy lassankint elsorvadtak. Hol vannak a waldensek, az albigensek, illuminátok, Rozenkreuzlerok? Nincsenek.

— Ezek nincsenek — válaszoltam — de az utóbbi két évszázadban mégis történt valami. Európából két erő tudta eddig a világot megmozdítani. Az egyik a szocializmus, a másik a szabadkőművesség. Egyik sem vallás és mégis közel áll a valláshoz.

Az első nagy tömegeket mozgatott meg a gazdasági harc jelszavával, hirdetve a földön elérhető boldogságot, az utóbbi nem is akart a tömegek közé vegyülni, megelégedett azzal, hogy eszméit az intellektusok helyütt átvette, de az egyenlőség, szabadság és testvériség jelszavával mégis tömegeket mozgatott meg és minden nép szabadságtörekvéseinek élén a szabadkőművesek küzdöttek.

Goethe nyugodtan hallgatta áradásait és csak annyit mondott:

— Én azt hiszem, a hiba ott van, hogy Európa népeinek megvan a bensőséges hite, de még sem találja meg az istent.

— Megvan az egység funkciója, megvan a szimbólum funkciója, nem hiányzik az építés ereje sem, de mindenütt ott ólálkodik a kétely.

— Ami hiányzik, az a valódi élet ismeretének veleszületett Biztossága.

— És ez megvan a keleten.

— A Kelet hirdeti az élet igaz útját és aki ezen az uton jár, az Isten útján jár. Megismerni, megtanulni az utat, amelyen járva az ember az igazat cselekszi. Ezt hirdeti a szabadkőművesség is, de ezt tudatosan cselekszi míg a kelet tudat alatt keresi és megtalálta és megtalálja újból és újra.

— Az emberi boldogsághoz csak egy út vezet és ez a vallásosság, nem a vallás, hanem a vallásosság, a vallásosság, mely az embernek örökkön megújuló, örökkön ujjaalakult és ujonnan megnyilvánult csodálkozó és imádó érzése és korlátlan vágya a lét ős okával, istennel élő közösséget alkotni.

— Ez megvan a keleten, míg Európában csak egy bizonyos kor vallásosságának megkövült, megmerevedett szabályai és törvényei vannak, amelyek ugyan vallást alkotnak, de nem vallásosságot.

— Ezért hiszem én, hogy az emberiség megújulása csak akkor történik meg, ha Európa eszméi a kelet mély vallásosságával találkoznak és együtt rohamozzák meg a mai állam és társadalom korhadó alapjait.

— De nagyon messze mentünk Egyiptomtól.

— Csak még egy kérdést — szoltam közbe, — amikor találkoztunk, hallottam, hogy Soret-től azt kérdezte, hogy mi van Cuvier és Saint Hilaire vitájával?

— Igen nagyon érdekelt a dolog, mert úgy éreztem, hogy Saint Hilaire-nak van igaza. A fejlődésnek a fajok átalakulása útján kellett történnie. Azóta a tudomány bizonyára e kérdést megfejtette.

— Örömmel hallok, hogy a geocentrikus felfogás megdöntése után végre megdőlt az antropocentrikus felfogás is.

— Régen dönggették ezt, de észrevétlen maradt. Empedokles,

aki kétségbeesésében az Aetnába ugrott, mert hazája száműzte megértette a phylogene törvényét, amikor azt mondja: A célszerűség azért van tulsúlyban, mert lényegében van, hogy önmagát fenntartsa, míg a célszerűtlen elpusztul. Amikor én muphobiologiámban fel mertem vetni az élő szervezetek egységét és erre bizonyítást is szolgáltattam, a tudósok majdnem széttéptek. Pedig életem legnagyobb boldogsága volt ez, - mert igazolva láttam legbensőbb világnézetemet, a Gurdano Bruno és Spinoza nyomán fejlődött bennem, hogy az Istenség és Természet teljes egység, amelynek egyes nyilvánulásai is mind visszamutatnak ös-egyforrásukra.

„Und es ist das ewig Eine
Das sich vielfach offenbart“

E sorokért pár száz évvel előbb a máglya lett volna osztályrészem.

Ezért érdekelt emnyire St. Hilaire és Cuvier vitája, mert St. Hilairben elgondolásaim apostolát láttam.

Meghatva válaszoltam:

— Darwin őskeletű munkája bevezetésében megemlíti, hogy Goethe adta a legerősebb impulzust felismeréséhez.

Goethe elgondolkozva kiment az erkélyre és gyönyörködött Alekszandria látképében, majd felém fordulva megszólalt:

— Engem sokan félreértettek, a francia forradalom nagyon is érdekelt engem, de tartózkodnom kellett minden nyilatkozatomban tettemben, hiszen leláncolt ember, miniszter voltam. Tudom, hogy ma sem értik meg álláspontomat Fichtével szemben, akinek mindent leigázó szabadságszeretetét és igazságérzetét nagyrabecsültem, de nem tehettem másként. Nagyon is értem a szabadság mindent adó erejét. Nézzen körül, a görög szabadság megsemmisülése után a tudomány és költészet is hanyatlásnak indult. Még utána fel-felpislogott a sztoikusoknál és Epikureosznál, de már nem a régi görög területen, hanem ott, ahol a görögség idegen elemekkel érintkezett. Így lett Alekszandria a görög tudományosság központja. Itt vagyunk most ;de nem az a csodálatos, amit látunk, hanem a módszer, amely itt érvényesült. Euklideszt még ma is tanítják, Polibiosz már az okokat kereste a történelemben. Archimedesz olyant alkotott, ami Galileiig változatlan maradt. A modern tudományok legfőbb pillére, a kísérletezés itt érvényesült először. Láttad Herophyloszt, de itt van még a nála talán értékesebb Eraszisztratosz. Hypparchosz már ismerte Kopernikusz alap gondolatát és hogy a föld golyóalakú, sőt a föld nagyságáról is fogalmai voltak. Sömmering a 18-ik században az agy anatómiáját úgy találta, mint ahogy pergamosi Galenus elhagyta; Bell előtt egy évezreddel már idegbénulásokat gyógyítottak és a hangtan és fénytan alapjai is itt fejlődtek ki.

— A csodálatos az, hogy ezek az emberek mind Platon iskolájához tartoztak és amikor a neoplatonizmus elfajulásai kezdődtek és a nagy vallási fordulás zavaros forrongásai belejátszódtak, itt Alekszandriában volt a forrongás központja. Itt találkoztak a pythagoraszsi, aristoteleszi, és platonai eszmék a régi materialisták tanításaival, a judaizmussal és a kereszténységgel. Itt éled fel Demokritesz, Lukretiusz és Epikureosz tanítása az új vallás miszticizmusával keverve és itt mennek rohamozva az új vallás hívei a régi ekzakt tudományok ellen, mert ellenkeznek az új tanokkal.

— Repülünk át még pár száz évet és elérünk a forrongás központjába, felkeressük a nagy Theon még nagyobb csodálatos leányát Hypathiát, akiről regényeket, drámákat irtak és aki tanításában legjobban tudta összeegyeztetni Platon és Aristoteles tanításait a kereszténységgel.

Pár pillanat múlva már gyönyörű teremben láttam magam. Gyönyörű és még szépségének teljében lévő nő fogadja vendégeit. De alig, hogy a terembe lépünk, az uccáról rettentő zajongás hangjai hallatszanak, a zsvajos hangokat mind közelebből halljuk; már döngetik az ajtókat, feltörik és marcona, félőrült alakok, nők és férfiak vegyesen megragadják a törékeny Hypathiát és hajánál fogva hurcolják az uccára. A vendégek megkísérlik az ellenállást, de a rettentő tulerő letiporja őket és aki nem tud kimenekülni, azt könyörtelenül legyilkolják. A házat felgyújtják és a butorokat őrzöngö nevetéssel a tűzbe dobálják.

Egy őrzöngö tudós előttünk szalad kiabálva:

— Vége a tudománynak, vége a filozófiának, ismét beolvad a babonába és a papi tudományba.

Mi utánatörtetünk és egy hátsó ajtón a szabadba jutunk és látjuk amint előttünk hurcolják Hypathia véres tetemét. Amint menekülünk már látjuk az égő könyvtári épületet és muzeumot, Mindenütt jajgatás és pusztulás van a tömeg nyomában.

Végre a kikötőhöz érünk, egy csolnakba ugrunk. Ezzel erőm kimerült, összeestem.

Egyszerre újra hallom az evezőcsapások monoton hangját és társam fülembe sugja:

— Ha mégégyyszer eljutsz Egyiptomba, menj a saizi romokhoz, menj be az egyiptomi Athene, Neth templomába és ott az oltáron találni fogsz egy lefátyolozott faragott képet, Neth istenasszony képét, amelynek alapzatára a következő mondás van írva:

„Én vagyok, aki vagyok. Minden, ami van, ami volt és ami lesz. Fátyolomat még nem lebbentette fel halandó.”

Teljesen elkábultam, de még mindig hallom az evezőcsapásokat. Egyszerre eltompulnak és átalakulnak rövidebb hangokká,

mintha eső csepegését hallanám, feltekintek, szobámban vagyok és tényleg az ablakokat záporosó cseppjei verdesik, a sarokban a vízvezeték cseppjei monoton hangon ütik a medence falait és a hangok mintha szavakká sűrűsödnének és mintha látnám ködösen Goethét, aki búcsút int felém és mintha hallanám, amikor mondja: *Historia magistra vitae*.

Fel akarok kelni, de mintha minden tagom ólomból volna, alig tudok megmozdulni; a sarok ismét eleven lesz és süvöltő hangot hallok. Le Sage sánta ördöge vigyorog felém és rikácsolva kiáltja: „Ne menj Neth istenasszonyhoz, én fellebbentettem a fátyolt. Csak pár szót találsz ott. „Az emberiség hajtóereje a romlottság és gyávaság és egyetlen vágya a hatalom és erőszak.”

Riadtan hallok e szavakat. Mély kétségbeesés fog el. Szent vértanúk, Zwingli, Münner Tamás, Liardono Bruno, Fra Orleino hiába éltetek.

Le Sage ördögének süvítő hangját dörgő hang váltja fel:
— De azért nem szabad csüggedni!

A természet örök törvénye a fejlődés. Ez ellen nincsen felebezés. Nem a léha, gyáva tömeg viszi előre az emberiséget, hanem a kiváló egyének.

Bár minden harminc évben visszagördül Sysiphus sziklája az eszményekért küzdő szerencsétlenek kezéből és a reakció eszméi jutnak ismét diadalra és diadalukat biztosítja a tömegek tudatlansága, előítélete és az újabb változásoktól való lelki félelme és az intelligencia romlottsága és gyávasága. A diadalt a gyűlölet és kapzsiság úgy használja ki, hogy csukott szemmel és nyitott kezekkel kap a zsákmány után, szövetségükbe szegődik egyesek üres és haszonleső nagyravágása, mert a legolcsóbb utat mutatják a siker felé.

Csak egy erő győzheti le őket, a fejlődés titokzatos törvényének ereje, amely megnyilatkozik az elvek embereiben, akiket az elv mozgató ereje munkára képesít és a haladás útját az energia, a tiszta meggyőződés, a hátország, az ész és az értelem mutatják.

E győzelem nélkül csak vegetálunk a legközelebbi háborúig, de ez el fog nyelni minden kultúrát, vagy pedig a félébreedt népek pokolba kerget minden kormányt, parlamentet és megpróbálja a szindikalizmussal, bolsevizmussal, anarchiával, hogy a vér és a romok között felszabaduljon az út a megváltás felé, mert nem bízhatja magát a tehetetlenekre, a hazug szemforgatókra, akik csak pusztulást tudnak előidézni.

Lesznek még nagy, emberfeletti emberek, akik félelem nélkül hirdetik az emberiség felszabadulásához közelebb vivő nagy eszmét.

Amíg csak ezekben él, álom, egy utópia, de mihelyt a népek ezrei és tizezrei megértik és átveszik a gondolatot, már progt-

ramm lesz és ha milliók és milliók köztudatába megy át, itt a megvalósulás.

Az emberiség békéje ma álom; mint elérhetetlen utópia él egyesek lelki világában, de már érezhető, hogy lesz ezek és tizezrek lelkében programmá és a gondolat érik, mind nagyobb hullámokat vet a követelés, hogy takarítsák el végre egyszer a romokat, bontsák le a gátakat és a hang végre oly hangossá lesz, hogy végre a guzsba vert és megsanyargatott lomha, gyáva emberiség milliói megértik és felébredve tűzön, vízen keresztül haladnak az emberiség örök vágya, az örök béke felé.

— Élni annyit jelent, mint hinni — suttogja felém egy mosolygó átszellemült arc. Ghandit ismerem fel és a szoba megtelődik élő alakokkal. Látom Tagurt, Romain Rollandot és a háttérben újból megjelenik Goethe.

Romain Rolland szólal meg:

— Igen, a jelszó hinni, de úgy látszik mindig fel kell magát áldoznia egy népnek, hogy a világ megújulhasson. Kétezer év előtt a zsidók lettek Messiásuk áldozatai, akit évszázadokon át hordottak magukban és akit nem ismertek fel, amikor kivirágzott a véres keresztén.

— Most a hinduk mentek az áldozatra.

— A világon végigsöpör az erőszak szele. Nem volt váratlan a vihar, amely elperzselt a civilizáció eddigi termését. A brutális nemzeti gögnek századai, amelyet még magasabbra csigázott a forradalmak bálványimádó ideológiája és terjesztett a demokráciának nevezett demagógia, vak komédiázása, társulva az embertelen industrializmussal és plutokráciával megfullasztották az emberi lelket.

— Mindegyik nép fojtogatja a másikat ugyanazoknak az elveknek a nevében, amelyek ugyanazokat az érdekeket és Kain ösztönöket leplezik, amelyek ellen eddig ők tiltakoztak.

— Mindenki magának követeli és másoktól megtagadja az erőszak jogát, amely az ő szemében maga a Jog. Még nemrég az Erő előtt jár a Jognak. Ma az Erő a Jog. Felfalta már.

— Ebben az összeomló világban nincsen menedékhely, nincsen remény.

— Ily körülmények mellett — mondja Ghandi: — Élni annyit, mint hinni és azt üzeni, hogy cselekedni kell, áldozzuk fel magunkat.

— Miért? Kinek?

Ghandi választát várom, de Tagur szólal meg:

— Igen! Élni annyit jelent, mint hinni, de azt is jelent, mint vágyódni a felszabadulás után; és az igazi szabadság a beleegyezés a szenvedésbe. A Nyugat hisz a materiális erőben, ezért hiába kiáltozza a béke és a lefegyverzés jelszavait, vadsága

mindig erősebben fog mozogni. Azt a tényt, hogy az erkölcsi erő nagyobb hatalom a brutális erőnél, be fogja bizonyítani a fegyvertelen India nemzete. A mi harcunk szellemi harc.

— Harc az emberért. Ki kell szabadítanunk az embert a maga köré szőtt hálóból, a nemzeti önzés szervezeteiből.

Ujból Ghandi szólal meg:

— A világ békéje még messze van. Nincsenek illúzióink. Bőségesen láttuk egy félszázad folyamán az emberi fej hazugságait, gyávaságait és kegyetlenségeit. De ez nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy szeressünk, mert még a leghitványabban is van egy nescio, quid Dei.

— Jól tudjuk, hogy minő materiális kényszerűségek nehezedenek a XX. század Európájára, mennyire körülzárja a gazdasági feltételek nyomasztó determinizmusa és milyen kemény héjat alkotnak a korunkbeli lelkek körül a szenvedélyek évszázadai és a megkövült tévedések, amelyeken nem tud áthidalni a Világosság.

— De ismerjük a szellem csodáit is. Láttuk, hogy a csodák villámai áthatolnak a miénknél sötétebb égen is. Az erőszakos realpolitikussai, akár forradalmiak, akár reakciósak, kigunyolják ezt a hitet. Így árulják el, hogy mennyire nem ismerik a mélyeséges realitásokat. Csak gunyoljanak! Bennem megvan a hit! Gunyolnak, üldöznek bennünket otthon és Európában. Számunk maroknyi, de ha egyedül maradnék is a hitemmel? Hát aztán?

— A hitnek jellemző sajátossága, hogy épenséggel nem törődik a világ ellenséges voltával, látja ezt és ennek ellenére is hisz; annál jobb.

— Mert a Hit Harc! A mi hitünk és Nemerőszakunk a legkeményebb harc. A béke útja nem a gyöngék útja.

— Akik nem hisznek és akik félnek, oszoljanak széjjel. A béke útja, az áldozatok útja, az önfeláldozás.

— Igen! — kiáltja Goethe. — Látom és érzem. Új heroizmus támadt a földön, amelynek tenitőmestere a szenvedés, a szellemnek egy új háborúja.

Romain Rolland kitárt karokkal megy Ghandi felé.

Ó, ti csodálatos megújítói a világnak! Igazatok van! A lángész saját erejéből is nagy, akár összhangban van a környezetével akár nem; de a cselekvő lángész csak az, aki megérti faja ösztöneit, kora szükségletét és megfelel a világ várakozásának.

— Előnyben vagytok a többi világ felett. Szinte látom, amikor a nagy angol nemzet, amely a realitások és a szabadság emléin nevelkedett és lett naggyá, megért benneteket és kezét nyújtva együtt haladtok a remények megvalósulása felé; de a többi agyonsanyargatott nép leigázva romlott, tudatlan és rövidlátó uralom alatt, hol találja meg a szabadság útját?

Ghandi válaszol:

— A kelet nagy vallásos jelenéseinek van egy bizonyos ritmusa és ez halad nyugat felé, míg tökéletesen testté nem válik az Élet elvének alakjában, amely titeket is elér és elvezeti az emberiséget az Új Haladás felé, a szabadulás, az örök béke felé.

— Igazatok van! — kiáltja Romain Rolland.

— A cselekvő lángész az, aki megérti kora ösztöneit és szükségleteit, de az agyonsanyargatott nép leigázva romlott tudatlan és rövidlátó uralom alatt, hol találja meg a szabadság útját.

Ghandi válaszol nyugodtan:

— A Kelet nagy vallásos jelenéseinek van egy bizonyos ritmusa és ez halad nyugat felé, míg tökéletesen testté nem válik az Élet elvének alakjában, amely titeket is elér és elvezeti az emberiséget az Új Haladás felé, a szabadulás, az örök béke felé.

A csepegő vízvezeték még mindig egyhanguan zúg a fűlemben; felnyitom szememet, szobám türes, alkonyodik, agyam kábult és benne kergetőznek a gondolatok.

Szenvedni és mégis bizni, szenvedni és mégis hinni, cselekedni és harcolni.

Ényi István

Itt maradok.

Meleg szelek síkonganak
Tengerparton, itt lenn délen
Fenyvesek közt napsugárban
De szép lesz a temetőben.

Kocsim után nem jön senki
Hegyoldalban sirba dobnak
Hazugul meg nem siratnak
s nem mondanak szebbnek, jobbnak.

Aki voltam, amit adtam
Nem marad meg senki másnak
kitérek én az útjából
vidám szónak, kacagásnak.

Valahol a Tisza mellett
egy-két napig tán beszélnek:
uramisten mi fájhatott
annak a csendes legénynek?

Aztán vége. Elfelednek.
De jó is lesz majd itt délen
Fenyvesek közt mindörökké
mosolyogni sok emléken.

Adorján András.

Hazafelé küldöm.

Tomboló vihar idegenben
üti-veri eltévedt lelkem
s hazavágyó akácshivemben
mosolyognak már a jövő napok
köszöntenek ismerős csillagok
susog a Tisza, hívogat egyre.

Hiába megyek akármerre
Hegyek közé napfényes délre
Tengerre, nagyváros szívébe
visszahív a gömbakácok lombja
s belenevet minden álmomba
a sok ringó, sárga buzakalász.

A mi lelkünket nem értik meg
furcsaszavú, idegen népek
Tájáról ezer más vidéknek
Dalban vergődők, vigadók vagyunk
déli napon is néha megfagyunk
s visszakivánjuk a bússzürke őszt.

Csak mi értjük a lelkünk, kiknek
egyformán szép a gólyamadár
nagykéményű alföldi tanyán
s egyformán sírunk ősidők óta
ha a cigány húrján bűg a nóta:
. . . . falu végén nem füstöl a kémény. . . .

Adorján András

Egy láb, amit a kazánba dobtak

Kedvetlenül kelt fel aznap, mint aki új gondokra ébred. Megmosakodott, a gallér szorította, nehezen tudott nyakkendőt kötni, a selyme kopottas, könnyen szakadó, szabálytalan alakra törött tükre, ugyanezt a bosszús, barázdált, unott arcot mutatta; amilyen már két hónap óta ijesztené, ha törődne vele.

Tekintete megakadt az asztalra tett íráson. A gazdasszonya szokott ilyen papírszeleteken levelezni vele, ha olyan goromba akar lenni, amilyenre csak a távollét jogosítja fel. Most is haldéktalanul kéri Torma urat, hogy a régen esedékes szobabérti utolsó terminusként délutánig fizesse meg, mert a kézitáskáját a fehérneművel addig nem adja ki a kezéből és a lakást ezután zárva fogja tartani.

A röviden és szabatosan fogalmazott háziasszonyi stílusgyakorlat semmi meglepetést nem keltett. Uglátszik már lakásom sem lesz — jutott volna eszébe, ha gondolkozik — de nem ezt tette, gépies mozdulattal kefélte le tükrösre kopott kabátját és szórakozottan, tétován a félig nyitvahagyott konyhaajtón keresztül elindult a lépcsőház felé. Az ajtóra feszített zöldrefestett kikapó bádogskatulya, pár nap előtt még szorgos tanulmányozás és telekédvű várakozás tárgya volt, ma feléje se nézett. Mit hozhat a pósta ma, ha eddig semmit sem hozott.

Szombat volt és a hátsó udvarból szőnyegporolás lármáját verte vissza a tűzfal. Kis hegyi tarackok sem zajosabbak, az ágyúlövés robaja nem idegesítőbb, mint az ilyen fékevesztett, nekiszilajult tisztogatás. A városi tanács tegye kötelezővé a poriszívó gépek általános használatát. Ezerkilencszázharminckettőben ilyen középkori takarítási mód. Ez mégsem járja. A technika manapság csodát művelt, okleveles gépészmérnökök villamost kalauzolnak, az emberiség mértőföldes csizmája megelőzte a bé listások legmerészebb álmait és betöltött minden élt a nélkülözés szomorú kegyelmével. Ma — amikor a betevő falatért káromkodni kell — ezek a keményhúsú, izmoskaru takarítóasszonyok el akarják hitetni, hogy semmi sem változott, a világ még mindig világ, az élet még mindig élet.

Torma úr — szakította félbe gondolatát a házmester — a kapualjhoz érő adhoc filozofusnak — egy levelet adtak át a címére ma reggel és a feleségem most akarta felvinni.

— Nekem, levél? — dűnnyögött és nem tudta megölni magában a kívánczóságot, a reménykedést, hátha ez az „amit várt”. Hátha végeszakad a dühöngő nyomorúságnak, bizonytalanságnak, nélkülözésnek.

Zsebébe csuszatta a kék borítékot. A formája üzleti levél. Nem merete, nem akarta más ember előtt felbontani, hogy az nézze végig a remegő mozdulatát és ha rossz hírt hozó — a letaglózó irtózatot, a fuldoklást, a nem lehet tovább szűkülő lélegzetét. Megse nézte és úgy ment ki a kapun zsebben hagyott kézzel dudolva valamit, hogy a házmaster hiába várta egyszavas köszönetét. Tudja isten mi jár az eszében, ezek a mai fiatalok kótyagos ábrándozók, ezeket nem csoda, ha megöli a munkátlanság malomköve. Lám ez a Torma is milyen naplopó, talán lehetne állása is, ha megbecsülné magát — morfondírozott a házmaster és a pince kulcsát leakasztotta az ajtó mellől. A pincébe ment a vízjelzőt felírni.

*

Kinn találta magát a forgalmas uccán, mindenki sietett, beleütköztek és a cirogató tavaszi napsugár ugyanarra a várakozásra meredt találgató, gondbasüllyedt sétálóra lelt, aki két hónap óta következetesen megkövesedett komoly képpel indul az útjára, nem tudja hová.

Pedig most, ezuttal van remény. Egy levél képében és ezt ott őrzí, melengeti a kezével, az arcizmán talán belül látszik a mosoly, kívül marad a félénk, szomorú, egykedvűség. Most ha felbontaná úgy eloszlaná a kétsége, biztosan tudná, bizonyosságot szerezne, hogy ezuttal olyan állást ajánlanak, ahol élete végéig nyugodt kényelemben éldegél és ha felnyitná most megtudná — de nem bontja fel. Mert a levél így egész levél, teljes remény és a kirakatokat már nem is nézi, embereket nem lát, többen ütköznek az útjába — anélkül, hogy tudna róla — az út szélére jut, ahol kevesebb a lóto-futó sürgőscélú ember.

Ó, milyen nagy kincs lehet egy levél, amíg nem tudják kié, honnan, miért jön. Egy levél, ami Torma úr zsebében életet jelent, de ha kivenné a meleg rejtekéről, talán halálhozó. Így végigsimogatni rajta, hallani a papírt, az áldó jóüzenetet takaró boríték zizegését és az ember ujjain végigfut a boldog bizserges: ez biztos állás, ez biztos élet...

Nem is kell megnézni. Nincs jóra valóbb, tisztábbszándékú öröm az ilyen megnyugtató magyarázatnál. Mert mi is lehet benne. Bizonyosan az Egyesült textilgyárak igazgatósága értesíti, hogy a másodtitkári állást szakismeretében és főiskolájában bizva, a jövő hó elsején vagy talán azonnal is elfoglalhatja. Lehet, hogy egy külföldi cég exponense kéri bemutatkozását, ismerve agilis és páratlan szervező erejét a piac megteremtése körül ki-

váló érdemeit. Megeshetik, hogy az Ornstein és Halász adja tudomására, hogy a kerületi fiók vezetését mégis átadja.

Mit fog szólni a háziasszonyom, ha bejelentem, hogy elsején költözöm. Mert nem hitte, hogy az állások betöltése csupán tőlem függ, mert képes volt kicsinyes fenyegetéssel kellemetlenkedni, még a ruhámat is lefoglalni csak azért, mert ez a kiképvél, ami minden, ami annál is több, késett pár napot. Én tudtam, hogy nem várok hiába, ennek jönni kellett és most itt van minden percben elolvashatnám és utána reggelizni mehetnék, már régen, két hónapja nem reggeliztem. Most, ha átfutnám az akceptálósorokat, megengedhetném magamnak, hogy hosszú idő után fényt izzak a jóllakottsággal.

Mert ugye az elképzelhetetlen, hogy ez a levél egyebet is tartalmazzon kedvező híradásnál. Pláne elutasítást. Szó sem lehet. Két hónap óta tudom, érzem, várom, hogy ez nem történhet meg. Nekem állás kell, nekem nincs kenyerem és ha családom lenne, az most nyomorogna. Ugye ez a kék boríték ez a szép boríték üzenet arról, hogy tovább élhetek. Biztatás, hónomalanýulás, egzisztencia.

Ott járt az Oktogon emberáradatában, eszelősen mosolyogva, öntudatlanul. A keze möhön szoritotta a vélt kincset és a szembejövők furcsa tekintettel kerültek a boldog tévelygőt. Egy pontra meredt szemét a jövőjére szegezte és nézte, nézte szomjasan, bárgyú és az aszfalt lassan, ütemesen, mint a gyászinduló taktusa csuszott ki a lába alól.

Több volt a csodánál, hogy baj nem érte Ha túlkölte, azt gyári szirénának vélte, a csengetés, az ő hívása volt, amivel a hivataloszlóját kérte magához, a ruhája régen megújult a gondolatában, feleket fogadott, üzleti leveleket írt, szerződést fogalmazott...

*

A csödület szerteszedt, a forgalom ujra megindult. A rendőrszájaszélén kék pettyet hagyott a cerúza, ahogy az imént megnyalta az írón hegyét — felvenni a tényállást. A zubbony elején betolta a noteszt, amibe eggyel több baleset adata került. A villamosvezető neve, száma, a szerencsétlenül járt személyazonossága; tanúk, idő, színhely, esemény jegyzőkönyvszerű pontossággal beíródott és újra magasba lendült a fehér karszallagos jeladás. A mentők ezalatt odaértek a klinikára és Torma úr az eszméletlenek halálos mozdulatlanságával veszítette a vérét. Csodálatos ám az emberi szervezet, sok sanyaruság után még mindig patakot tudott volna vérezni. Feje lecsüngött, borzas haján száradó alvado vércsomók, a lábát azt egy darabon még vállalta a teste, de látszott, hogy az már nem az övé. A műtét gyors volt, a többi sérüléseit is bekötötték, konyhasóoldattal csapták be az üres

vérédényeit, és a fehér folyadék halványan lüktetett a piros vére helyén.

A láb, ami már nem név, nem végtag, hidegen csunyan, lyukastalpu cipővel ormótlankodott a műtőasztal szélén. Lepe-dőbe burkoltan véres térképet rajzolt a vászonra, szomoru or-szágutakkal az élet elvesztett demarkációs vonalát. A kabátja, ruhái ott csüngtek az ágya szélén, a kedves nővér az iratait gyűjtötte össze, azt a hivatal őrzi meg, a holmi pedig számat kap és egy fiókot a padláson.

Keshedt, sovány bőrtárcája foszladozott. Levelek, lejárt bér-letjegy, idegen névjegyek gyűröttten, megviselve, régi üzenetek, megcsókolt lányok kézírása és egy-két saját feljegyzése. Az első rekeszében zsíros keskeny kék szallaggal átkötött szőke hajtincs, ki tudja mikori ajándék, lányereklye, drága kincs. Talán a hu-gáé, talán gyermekkori saját hajfűrt, hiszen az az arca lógó kenderszinű haj ilyen is lehetett akkortájt. De ezen senki nem gondolkodott, a kedves nővér, aki annyit lát ilyet, nem is látja már, de azért a tárcához csomagol egy gyűrött, véres kék le-velet, a halálthozó levelet.

Gondosan leírja róla a címet, erre joga lesz, ezt visszakapja teljes egészben — épségben — hiány nélkül. Átköti fáslidarabbal és a gyűrött barnás bőrtárca olyanná zsugorodik mint egy mu-miának a szíve. Ráncos, ökölnyi szomoruszívű mese, valamikor talán tárháza élménynek, emléknek, ma a huszonnyolcas ágy velejárója, tulajdonjoga, hagyatéka.

Elkészítette külön a ruhát, külön az írásokat. Megnézte a huszonnyolcast. Hörgött. Röviden, tempósan, másodpercenyi pon-tossággal, mint a rendszerető hivatalnokhoz illik, úgy csuklott Torma úr és álldogált a halál tornácában. Türelmes, hideg, tépettmosolyu arca nagyon szemrehányó, rút, vádoló sárgaságot öltött. Száját kicsit nyitvafelejtette — tán még úgy maradt, ahogy a hivatalszolgát beszélítette. A fején a fehér pólya, szentelt turbán, a szenvedők királyi palástja, apostoli koronája — meglazult egy kicsit, talán ez is bizonyította azt a fizikai törvényt, hogy me-leg testek kiterjednek, a kihülők összehúzódnak. A fogaira na-gyon ügyelt Torma úr és gondosan ápolta, ha módjában állott, azért mégsem mondhatnám, hogy szépek lettek volna, a leesett álkapocs felett. Mire a kedves nővér padlásra helyezte a huszon-nyolcast, a lelke szegénynek épen elindult és együtt érhettek odáig és onnan aztán a béliás lélek tovább iramodott.

Sajnálta a felbontatlan kék levél titkát. Igaz, hogy most más lélek volt és a szelleme tudta mi hirt hozott, de ez már nem volt fontos, nem is kutatta. Ott ólalkodott egyideig és látta, hogy a huszonnyolcast letakarják egy lepedővel és a kockás kőpadlón szűkülve nyöszörög az ágy vaslába, ahogy végighúzzák a folyo-

són. Addig, amíg a hullakamrába nem szállítják, a fürdőszobába költöztetik a betegek nyugalma végett.

Torma úr persze nem tudott arról mi lett a jobb lábával, amelyikkel olyan sokat szenvedett, míg megszabadult a bőrkeményedéseitől. A lelke azonban nem nyugodott és ott várt a klinika felett. Várta, hogy megjelenjen az ajtóban a műtőszolga, vállánhozva a merev, sulyos, combigvágott lábat olyan volt vele, mint a muskétás, aki a vállánviselt fegyvert szalmába csavarja és véres lepedőbe köti. Megindult vele a lépcsőn, átment az udvaron a gépházig, ahol a fűtővel együtt kinyitották az óriás katlan vasajtáját és amíg a többi Torma úr jégkamrában hűsölt, ez a testrésze perzselő lánggal és égett hús szagával bujt ki a kazán kéményén.

Torma úr lelke ott bevárta és csatlakozott hozzá...

Czakó Tibor

Estelőben

A halott nap plasztikája ég bennem, mint kihalt csillagfény halovány rezgése.

És nekem most az estelőben élő és világos minden.

Én most az ég sárga égésének énekelek,
és éneklek a messzi esti fények halk táncának,
és a selyemnek, az alkonyok kék selymének
és belégöngyölöm fáradt idegeim
és a csöndes színek beteg karikáit.

Ó,

íme az óra, mikor láthatatlan kéz hasít
a lomha felhőzet méhébe,
és mikor a város setét meredélye megett
vörösén sikolt elő az ujszülött.

Az égi korszókból holdfény csurog alá.

Az emberek pedig vértől, bortól, és pálinkától ittasak
mikor a fák hárfáin a szél zenél

és mikor a gyerekek játszadoznak — kék mécsesekkel
vértől, bortól, pálinkától ittas emberek
bádogzenével menetelnek
a harcba.

A templomokban most orgonák búgnak
 s az asszonyok az érkező Istenfiáról dalolnak.
 És hatalmas „szürke seregek hőmpölyögnek
 és óriás háromszin zászlókat cipelnek.
 Élükön Krisztus mosolyra-fittyent rémes,
 véres fejével.
 És én — ki a kék alkonyi selyemnek dalolok
 és az esti fények halk táncának
 és ki az ujszülött Teliholdat köszöntöm
 ebben a borús bús enyhe-ritka ködben —
 köszöntlek Téged, Krisztus Feje.
 A hatalmas háromszin zászlón:
 és hosszan-hosszan álmodom a minden-életek tudatát
 és a mindent átfogó álomra gondolok, hosszan-hosszan.
 Ó, mégis van valahol egy szent valaki,
 ki mindezt tudja
 s ki tud erről a zürzavarról.
 S ő szintetikus hűrt hord a szívében
 Én hiszem: Ez a húr egyszer pengeni fog
 s az ember-milliárdok majd himnuszt dalolnak
 és ezek a fájó-zengő sejtelveink,
 melyek most az estelőben vajúdnak
 és ezek az ittas szürke seregek
 s a menet asszonya, a bús orgonák
 az Anyag-harmónia röfrénjét zengi majd!
 S ezek a halálra feszített ácsok pedig,
 kiknek lekaszabolt fejait a zászlókon cipelik
 és a véres ebek, tiszték és mészárosok:
 ők mind felolvadnak a szent zenében
 és vérben fuldokolnak, fejszés kezekkel —
 fényes unokáink pedig barbár-szülte röfrént
 énekelnek majd: az anyag Harmónia fényes röfrénjét.
 A halott nap plasztikája ég bennem, mint kihalt csillagfény
 halovány rezgése
 és nekem most az estelőben élő és világos minden.

Mirosláv Krlezsa

Fordította: Dudás Kálmán

Húszéves vagyok

Ma megfürödtem önvádam fekete énekében,
Mert vissza próbáltam lopni a Tegnapot,
Mikor még csendes csodák édes vizein,
Hajóztam gondtalanul gördülő gályán,
És színes álomfészek édeskés langyánál
Melengettem ifjasan csobogó csodaváró vérem
S hitem kandallóját lobbanó vágyrőzsékkal raktam;
Mikor még elámitott a fehér felhők aranszegélyű uszálya,
S igaznak szentnek vettem kék májusok lobogó csókdalát;
S örömmek hittem a foszló lángallás ájukszép perceit,
És hittem lakkos szavak simulékony ürességében

S hittem az emberekben is,
És hittem a költőben, a művészetben
(tán önmagamban hittem botorul...)
Ó, én hittem valakiben, aki megvigasztal
S magányos őszestéken valakire sóvárgással vártam...
Hittem lányban: fehérben, szűzben,
Ki boldogító sátrát bontja szerelmének fölém
S majd támaszom lesz hitem alkonyán,
Ha mélyebbre zuhan majd velem az Élet...

(— talán akadt is ilyen — ó, de régen elzúgott már
fejünk fölött a búcsúsok fekete gyászdala...)
Ma megfürödtem önvádam fekete énekében
S ahogy eddigi semmittevésem üres-sulyos batyujával
megállok harmadik évtizedem dudavert küszöbén,
S reácsókolom rongyos éveim léha mélabúját
Vállamon tiz-tiz évem, két fehér galamb
Szomorú éneket locsol rám de mégis!
Ahogy sietve lopva visszanézek, elémsóhajtom
Csöndes vigaszul: „szép volt, mesészip“
(ó, bátor, izzó indulások, álmok, vágyak és akarások)
és szomorú szememből előbujnak halk vigasztalóim
prizmás ezüstjei s megsimogatják búcsúzó arcomat
... aztán kopogok — s mielőtt benyitok úgy érzem
lobogó életkedvem ravatala komorlik majd felém
tompá, csokortalan bús-bús disztelenségével...

Dudás Kálmán

Ezerizű élet

Nézd, itt feszül, duzzad, jajong és rikoltoz
városok utain fut, gyárakban rajzik, házakból előzug
tengereken és folyók hátán kürtőkkel riogat,
börtönök mélyén világol s fájdalomban, örömben kavarod
s nyújtja felétek ezernyi ízét.

Ember leyyen, ki fájdalmas időkben
inyével ezernyi ízét összefoglalni tudja
s ezer iz harmóniáját magában felérzi.
Most fájdalomban, keserő izű jajokban vonaglik
a kontinensek teste

költők cserepes szájjal a nagy szülést kiáltják
s mindezen túl édes izeit mégis folytatja az áldott
és szakadatlan élet.

Kis dogmatikusok most aklokat mércsikélnek,
amíg a nagy vajudás hegyek gerincét tépi
s inyükon egyetlen izzel nem tudják, hogy minden
[összetevők]

ezer és millió izzel száguldanak fölöttük.

Gazdag augusztus barna lánya borul reánk,
szájában csókok tüzes galambcsapatja
hajából az erő kiált s tapadásából új életek árama zug,
ezer izzel az erők most felágaskodnak az égre
éjszaka titkon megremeg a föld, fájdalmas öröm rengeti
s ezer ízével mindenek fölött
rejtett mosollyal nyugodtan hömpölgög el az élet

Csuka Zoltán.

Várromok a szeptemberben

A házikók ott felmásztak a dombokra és a sárga ut lefutott a Vág felé, mintha vizet akarna inni portól fuldokolva. Én letettem rá a festőállványt, festékdobozt és vásznat, hogy leüljek a narancssárga sziklára és boldogan szétnézzek. A szeimeim szürcsölve és habzsolva zabáltak, sehol sem voltak ilyen dombrakuszó házikók, ilyen okkersárga utak, ilyen narancssárga sziklák, mint itt a szülőföldemen. Nyaranta jöhettek már csak messzi városokból és átöleltem szivemben az egész ódon kis mezővárost, a folyóra, hegyekre, földekre és a domboldalak házikóira úgy ráborultam vörös szivemmel, hogy az kék lett bele, mint az égbolt.

Leültem és szeimeim továbbfutottak az uttal, lankákon és kanyarulatokon. A házak elmaradoztak a futásban, de jöttek a cserjék, amelyeknek ezerzöldjébe már fel-felpiroslott egy-egy folt, talán egy óriás is rohant nemrég erre, akinek az orra vérzett. De a fák még zöldek maradtak és az utmenti jegenyék jóslatként sötétlettek a szürkén csillogó, puposhátú fűzek felé. Közöttük fehérlett a folyó, büszkén dobálva vissza a koradélutáni napnak minden fényözönét, amit az a magasságokból kegyesen reádobált. De tulsó partján a dombok buján elnyulva terpeszkedtek szét a messzi őrüz csókjai felé. Epekedően itták minden rezgését, amelyet a téren át hozzájuk küldött, mert egy hideg éjszaka már rajtuk is sárga foltokat dobált szét. Lilán meredtek a hegyek mögöttük, zordon tömegekben és semmi fontosságot sem tulajdonítva a napszeretkezés örökös vibrálásának. Várromokat hordoztak gigászi vállaikon őszen, tavaszban és télben. És mögöttük már csak az égbolt, felhők nagy usztatója.

Igy futottak és faltak a szemek, aztán visszatértek engedelmesen, mintha pórázon lettek volna, amelyről eddig nem tudtak. De érdemes is volt. Ezek a házak itt a mélyut felett nem voltak amolyan egyszerű parasztházak, mint más mezőváros szélén. Ezek kőből épültek és talán még a várakkal egyidőben. Némelyikén nem volt az ut felé ablak, másikán csak egy sandított a hegyek felé, mint öreg félszemű koldus. De kis fülke mindegyikén volt, színes szentek számára.

Vándorlegény jött most füttyűrésze és megsüvegelte a szenteket. Egnémelyik fáradt mosollyal viszonzta az üdvözetet.

Szemeim megint utánafutottak az uton, ekkor a réten, a fűfák alatt vörös tehének mozogtak és egy fehér-fekete foltos kecske. Ugy éreztem, hogy a vándor enyelegni fog a pásztorlánnyal. Elővettem az összecukott állványt és felállítottam. Aztán rátettem a vásznat és kerestem az Őszt. Nem részleteket akartam belőle kiválasztani, nem hangulatokat, hanem mindent bele akartam ölelni a vászonba. Nem perspektívát akartam majmolni, hanem ezer távolságot, várromok életét, szentek mosolygását, vándor enyelgését, hegyek fenyegetését. Mert mindeneken átláttam ebben a kristálytisza napsütésben, amely eltüntette a levegőrétegeket, közelhözván a messzeséget és a távolba tólván a mellettem heverő dolgokat. Határtalan nagy csend dalolt bele a pillanatokba és a végtelen nyugalom belenyújtózkodott idegducaim zaklatott titkaiba. Most itt az óra, amikor találkoznom kell az Ősszel, hiszen csak ezért születtem. De a vászon kicsi volt és az Ősz világokat befogó. Hiába vergődtem, hiába vonaglottam, ő nem jött el a találkozóra, oda a kifeszített vászonra. A tekintetem végigrohant megint ezer láthatáron és a csend most már csufondárosa, zűnmögött körülöttem. A színek millió új árnyalatot mutogattak a tereken át, mintha ők is gunyolódának. A szentek vihogni kezdtek kis fülkéikben, poros aranykoszoruik között. A paletta pedig táncolt kezemben, mint csikó, akit nem tudnak megfékezni. Összetörtem és rágáztam, mert én is összevoltam törve és rámgázolt a mindenek csufolódása.

Fejem fölött egy hang szólalt meg:

— Mit tetszik csinálni, fiatal ur?

Felnéztem. Puffadt női arc cigarettázott a magasban, az ablak vagy két emeletnyi volt tőlem, pedig földszintes házikó volt. Csakhogy a domboldalba építve. Most jutott eszembe, hogy hol vagyok. A kék lámpásra néztem, aztán a tulajdonosnő hájarcába és nevetnem kellett.

Aztán újra a messzeségbe pillantottam, valami eddig meg nem élt élmény volt ez, bordélyház a nagy messzeségek ölén. És mintha egy különösizű, fantasztikus ellentét akarta volna megmutatni, hogy ő csöppet sem komikus, egyszerre közelebb törtettek a várromok, felpirosodtak a hervadó cserjék, megszólaltak a távolságot átrepülve a tehénkolompok és a szentek a hegyek misztériumaiba meredtek. Ez az ellentét kezdte átölelgetni azt, amit én az imént nem tudtam és én megsejtettem, hogy ebben a házban vár reám valami. Hónom alá vágtam vásznat és állványt, aztán nekivágtam a fedett lépcsőgádornak. Mintha mélységekbe haladt volna ez a fölfelé haladó lépcsősor.

Odafent, ahol bejáratba torkollott a sötét folyósó, kis ablak dobott fénykévét a szemközt vöröslő ajtóra. A küszöbön hatalmas, kemény parasztlány majszolt csipkés pongyolában. Festett

arcát meztelenre vetkőztette az éles napfény, amely a kis ablakon bedőlt. Nagy karéj kenyeret haraptak fehérítő fogai és hamvas aranybelsejű szilvát. Arra gondoltam, hogyan szívja fel pompásan lüktető vérkeringése a gyümölcsöt magába, szinte láttam, hogyan válik vérré a hamvas sötétviola szilva aranybelseje.

— Szervusz, mit csinálsz?

— Unatkozom. De nemsokára jön a bolond suszter és mesél.

Ismertem ezt a kis szőrösarcu, félvállas, bicegő vargát, aki naphosszat tanyázott itten. De összefüggő mondatot még nem hallottam a mocskos, duzzadt szájából.

— Az tud mesélni, az a hülye?

— Igen, ha senki más nincs itt, csak mi, lányok. Ilyenkor ősszel, amikor a várromok idelátszanak a tiszta levegőben, mesél róluk. Ő fiatalkorában a hegyek között lakott. Ott tanulta.

Mielőtt beléptem a vörös ajtón, amelyet a lány kinyitott, kipillantottam az ablakon. A vasrács pókhálói között felragyogtak a hegyoldalak és a várromok, mintha egy intésre lestek volna csak, a bolond suszter fekete fogain, bűzös bagóleben be akartak jönni a hegyek közül, az örök vásárból a piszkos életbe. Ilyenkor ősszel.

A kis udvarban a mama fogadott. Nagyvárosok éjszakáiban gyűjtötte össze husz éven át azt a pénzt, amiből ezt a házat és engedélyt megvette. Husz esztendő véresverejtékű munkáját pihente most, de most aztán pihent. Hustömegek gyűltek rajta egyre ebben a pihenésben és pici orra, amely valaha biztosan szép volt, kezdett végleg eltűnni a fénylő hájpárnák között. Naphosszat fektült és evett. Azért régi munkaköréből mégis maradt valami: a mosoly. Kisgyermekes mosoly a puffadt, fénylőpárnás arcon, amelyen mindenek dacára valami kisgyermekes volt. Bementünk a szalonba. Ennek nem volt ablaka és így csak este volt világos benne. A rozzant zongorán már senkisémmé játszott, zeneautomata helyettesítette. Pénzdarabot dobtam bele. A pénzdarab valahol koppant benne, talán a szívében, a vasszívében. Akkor egy nagyon régi angol dal indult meg benne, ebben az elhasznált dalban is valami kisgyermekes volt, mint a mama arcán a mosoly. A dal egyre ismételte önmagát, aztán hirtelen elvágta a csend az életét.

— Mi újság a városban? Behívjam a Valeszkát?

Ő volt akkoriban a favoritom. Nem válaszoltam, elgondolkoztam a paraszt lányok furcsa nevein. Darinka, Zsazsa, Fedora. Izmos cselédek, akik megunták az örökös sikálást.

— Van egy új leány is, ha a Valeszka nem tetszik. De még alszik, ma reggel jött Pestről. Pihenni jött, no meg jó falusi levegőre, vékonyka szegény. Az ötösben van.

Kimentem az udvarra és megálltam az egyik ajtó előtt, ame-

lyilkre óriási krétaötös volt rajzolva. Odabent köhögött az új leány. Ebben a köhögésben mintha a város jött volna utánam, ahová nemsokára vissza kell indulni.

Kopogtam és beléptem. A szagok halmaza fogadott és az ágyból vékony kar lógott ki halványan. Sokáig beszélgettem Olympiával, aztán megcsókoltam sovány karját. Az udvaron a bolond suszter mesélt egy asszonyról, aki Csejthe várában szüzlányok vérében fürdött. Némelyek azt mondják, hogy ivott is belőle. Néztem Olympiát. Már néhány ezüst hajszála is volt. Így találkoztam az alkonyatban az Őszel.

Később lementem, hogy ismét visszajöjjek eltört palettámmal, amit az ut porában hagytam. Mert most ott várt a vásznon reám. Most a nedves falak salétromszagában, az örült varga százszor ismételt meséjében, pókhálós vasrácsok mögötti alkonyban, fonyadt leány köhögésében, eltört paletta szilánkjai között egy-nyásborultunk: én és az Ősz.

(Arad)

Szántó György

Párhuzamos idézetek:

Goethe:

Sag', was will das Schicksal uns bereiten?
Sag', wie band es uns so rein genau?
Ach du warst in abgelebten Zeiten
Meine Schwester oder meine Frau.

(An Ch. von Stein.)

Ady:

Te voltál a mindennél több ...
Ezer éve vagy több éve,
Valamikor lányom voltál,
Az én biztos lányom voltál.
Lányom avagy feleségem?
Egyek vagyunk mi nagyon:
Valamikor lányom voltál.

(Vér és arany.)

Goethe:

Dichter lieben nicht zu schweigen,
Wollen sich der Menge zeigen ...

(An die Günstigen ...)

Ady:

De, jaj, nem tudok így maradni,
Szeretném magam megmutatni ...

(Szeretném ha szeretnének.)

Vers

Az álmok tarka szőnyegén hempereg huszéves, vágyam,
De a józanság egyszerű, jó tükrét magamban hordom.
Én mindig a csöndes csodák kiujult mezőit jártam,
De a Ma durva tenyerét lelkemen cipelem folyton...

Tudok a mámorról, lázról, — csókról, mosolyról, lányról,
De engem újabb csókvágyak sodornak messze vizekre.
S a hétköznapi elunt-bús nyugalom-sejtelve vádol
S indigó tengerekre üz: ájult ábránddal lihegve...

Tudok a néma órákról, méla szélcsöndről lelkemen,
Ha az áldó béke langyos mámoros, ámult árnya nyom,
De olykor-olykor orkánok érkezése, borús sejtelmén
Dúl át sötétben bennem és — burkolva barna fájdalom.

Ó, Élet, néha oly szépnek, színesnek látlak, sóvárglak!
Fényt, virágot s örök mosolyt látok álomszép arcodon —
Néha mindent elrútító, komor elborító fátylak
Lengnek szememre: s ülnek mint sose kiszépülő korom.

Néha szelidség a szavam: nógató puha a kedve
S ölelésre csukló jószág könnyes szájalom a karom —
Néha szívem köré mintha átkok szennye telepedne:
Korbáccsa válik a szavam: sújt, dübörg, ha úgy akarom...

És néha mint büszke páva — gőg szökik énem egére
S bennem ismeretlen hatalmak ezre erjed, dagad és lázad —
De néha roskadt lelkembe alázó énekek fénye
Hull — ó, ilyenkor jól tudom, testvér, hogy mi az alázat.

— Mégis én vagyok mindez: dús haragban, szeretetben,
Könnyben-mosolyban, alázatban-gőgben; fészke: borúnak-fénynek
Lehet fáradt lelkek vágyott; várt jó kikötője lelkem;
Mindentátölelő: árny-fény, kacaj-bú, könny-mosoly: — Élet...

Dudás Kálmán

LÁTHATÁR

Kultúra és hazafiság

Már jóval azelőtt, hogy Gustav le Bon megírta az igazságok élettanát, tudtuk, hogy nincsenek általános érvényű, minden időkre érvényes, mindenütt egyformán elfogadott igazságok. Vannak azonban az emberi gondolkodásnak olyan megállapított, elvileg és tapasztalatilag elvitathatatlan eredményei és színhéizei, amelyek az igazság elemi erejével hatnak és területi határoktól függetlenül, korszakokon túl, anélkül, hogy a társadalmi és gazdasági változásoknak alá lennének vetve, — a dogmatikus megingathatatlanság, változatlanság energiájával, a relativ igazság ellen állhatatlanságával érvényesülnek.

Ilyen a kultúra és hazafiság viszonyának helyes értelmezése. Állapítsuk meg mindenekelőtt, hogy a kultúra egyetemes, a hazafiság részleges fogalomkör. Az egyik értelmi, a másik érzelmi színezetű. Az egyikben benne élünk, a másik bennünk él. Az a civilizációnak formai kitermése, ez az emberi ösztönélet belső folyamata. Nem azonos tartalmu fogalmak, de nem is ellentétesek. Nem takarják egymást, — párhuzamosan élhetnek. De élnek és életfolyamatukban kölcsönhatásba kerülnek. Azt kell megvizsgálnunk és arra kell rámutatnunk: milyen legyen és meddig terjedhet ez a kölcsönhatás.

A kultúra generális fogalom, amely felettünk lebeg. A levegő, amelyben élünk. A hazafiság parciális fogalom, a föld, amelyen járunk és sokszor éppen csak hogy ez a föld. Sem a levegő nélkül nem élhetünk, sem a talajt nem engedhetjük kihuzni a lábunk alól. A kultúra bármely értelmezés szerint is hozzánk tartozó valami. Megismételjük: belőle lélegzünk. A hazafiság azonban szintén része életünknek, a keretet adja meg, amelyben elhelyezkedünk. A kultúra inkább szellemi, a hazafiság bizonyos értelemben inkább materiális. De a kultúrában nevelkedett ember, aki ezt az éltető levegőt magába szívtá, éppen ezzel is emelkedik a szellemiség légkörébe, hogy a hazafiság materializmusát helyesen

adagolja magában. Megfelelő viszonyba kerül a kultúra éteriségével és a hazafiság anyagiasságával.

A kultúra Keyserling szerint: jelenti az életformát, mint a szellem közvetlen kifejezését.

Ez az életforma ma a civilizált emberiség egyetemes élet- és létfeltétele. A kultúra koronként változik, alakul és fejlődik, de korlátlan szuverenitással áll az emberiség felett. Mindig tiszta, levegője van. Ideális termék, független külső tényezőktől annyiban, amennyiben rejtett utakon is felszivódik, hatással van ránk, ösztöneinket nemesíti. Ding an sich, — lényege, eleme, kifejeződése belső életünknek. Ha bennünk van, eleven erővel hat és irányítja képzeleteinket, gondolatainkat, vágyainkat és cselekedeteinket. Ebből következik, hogy viszont a kultúra létfeltétele az érvényesülési szabadság, hogy az éltető vér módjára szabadon keringhessen és táplálhasson.

A hazafiság territoriális, alá van vetve a külső életfeltételek hatásainak, nem önálló életű, hanem kulturéletünknek terméke vagy járuléka; jelentkezési formája, kiélési szabadsága vagy szabaddossága függ a kulturfoktól, amelyre elérkeztünk. A kultúra centripetális, központosító, egységesítő, a hazafiság centrifugális, szétválasztó, sokszor bomlasztó.

A hazafiság — ha helyes viszonyban van a kultúrával — óriási erkölcsi tényező. A nemzeti hagyományok szentek. A multon fejlődött jelen legbiztosabb bázisa egy nemzet jövőjének. Mert megint csak Le Bon szerint: „a hazát nemcsak a föld teszi, amelyen élünk, hanem az ősök árnyékai is, akik tovább élnek velünk s hozzájárulnak sorsunk kímunkálásához.”

A kultúra és a hazafiság helyes viszonya szerint azonban a nemzeti, parciális erők is csak a kultúra egyetemességének szolgálatába állíthatók és ott hatnak az emberiség igazi érdekei és fejlődése javára. A hazafiság irányzata nem állhat szemben a kultúra tendenciáival, hanem azokhoz kell alkalmazkodnia. Beléjük kell helyeződnie.

A kultúra egyetemességéből folyik, hogy a szó betű szerinti értelmében nincs nemzeti kultúra, tehát a kultúra nem nemzeti, hanem csak nemzeti kulturjelenségek, nemzeti vagy faji vonások vannak. Kulturszineződések, amiket népies sajátságok, speciálisan kialakult nemzeti szokások és hagyományok, örökletes velleitások, a nemzeti elkülönülésből származó formai kifejeződések és mindennekfelett az eltérő nyelv használata festenek meg.

Amikor nemzeti kultúráról beszélünk, azt rendszerint csak ebben az értelmezésben tehetjük. Par excellence: a nyelv kultusza vagy — így is mondhatjuk — a nyelv kultúrája jelentkezik önálló létben, mint elkülönített életet élő sejt a kultúra egész organizmusában.

A hazafiság tehát nem lehet ellensége semmiféle nemzeti kulturjelenségnek. A nemzet mint politikai fogalom magába zárja a benne egységben élő népeket, amelyeknek nyelvben, hagyományban, szokásokban, életszemléletükben különböző megnyilatkozásai vannak. Ezeknek a sajátosságosan működő funkcióknak természetesen egy keretben kell érvényesülniök: a közös haza javára, mert éppen abban van a kérdés lényege, hogy a haza mindmagunk foglalata és a közös, szolidáris munka eredménye egyformán érvényesül a haza minden egysége javára. Éppen ezért azonban a hazának teljesen mindegy, — magasabb és az igazságnak megfelelő szempontból tekintve, — hogy fejlődése, léte feltételei egy színműre festett vagy népi elkülönülésekkel csikozott alapon teremődnek-e meg, mert a nemzet és haza erkölcsi és anyagi boldogulásának forrása mindenképpen a kultúra. Ehhez az ősforráshoz pedig a különböző népek ereiből egyformán folyhatnak a tápláló anyagok.

Az igazi hazafiság tehát nem lehet sohasem kisajátító, egyeduralomra törekvő, ellenséges a más népek kultúrtörékvéseivel szemben. Ebben a kérdésben a politikának, mint az egzisztenciális tudományának nem lehet szerepe. A politika fölé emelkedő nemzeti elfogulatlanság és érdek minden olyan kulturmunkának, amely a közös haza, a nemzet szellemi tőkét növeli, — kedvezni fog. Mert a szervezett államban szervezett nemzetként élő embercsoportnak egy veszedelme, kára, baja lehet: a kulturálatlanság.

Ennek a felismerésnek európaszerte akadályja a hazafiság kiélezett, exponáltabb, tehát veszedelmesebb formája: az üvöltő nacionalizmus.

De mindig, minden népnél vannak komoly, művelt, igazán hazafias szellemek, akik az itt kifejtett igazságok megértésével, a valódi kultúra benső áhítatával és áhításával annak megvalósítására fognak kezdet.

Havas Emil

Taraszov Rodionov : Csokoládé

Ford. Katona Fedor. — Editions Monde kiadása, Páris.

Házkutatás alkalmával a Cseka emberei elfognak egy balerínát. Bizonyítékok hiányában fölmentik. Walz Jelena, balerina a fehér gárda szolgálatában áll; kém. Zúgyin, a kormányzósági Cseka elnöke megsajnálja, gyanutlanul munkát ad neki. Walz hálás. Mindenféleképpen meg akarja szerezni Zúgyin bizalmát. Selyemharisnyát ad a szegény, munkássorsból fölvergődött Zu-

gyinnének, harisnyát ad a két kis gyereknek és csokoládét. El akarja csábítani Zugyint, de ez észbekap és ellenáll. De nem fog gyanút. Nem hallja valami nagy örömmel, hogy Walz megajándékozta a családját, — de úgy érzi, hogy elfogadhatja az ajándékokat minden különösebb lelkifurdalás nélkül.

Walz felhasználja Pjotor Jovanovics Csookin, milliomas ékszergyáros kellemetlen helyzetét, kinek fiát letartóztatták, — de még mindig fogva van, annak ellenére, hogy a vizsgálóbíró a szabadonbocsátást már írásban elrendelte, — de ez ki nem adatott és 20 font aranyat követel Csookintól Zugyin részére, — különben a fiut kivégzik. Zugyin az egész dologról nem tud semmit. A fiu kiadatását elrendelő iratot aláírja. Walz zsarol. El fogják. Miután a gyanu az írás alapján és Zugyin vallomása után a munkásságban azt a hitet kelti, hogy ha már a harisnyákat és a csokoládét elfogadta, akkor bizonyára az aranyakról is tud — s így megrendül a vezetőkbe vésett bizalom, pedig most igazán nagy szükség van a munkásságra, mert a város ostrom alatt áll. A kiküldött vizsgálóbíró és a három tagból álló bíróság Zugyint halálra itéli. Borzalmas könyv. A görög tragédiákra emlékeztető sorstragédia. Elviselhetetlen. Az ember nem tudja megmagyarázni, hogy miért történnek ilyen dolgok a földön? Az emberi egyéniséget fölfaló kollektizmus könyörtelenül letiporja áldozatát, mert útban van.

Polácsi János

Zola

Par Henri Barbusse — Paris, Gallimard, 296 I.

Alig képzelhető az irodalom, nevezetesen a francia irodalom kedvelője számára érdekesebb és izgatóbb olvasmány, mint a ma oly sokat vitatott Henri Barbusse könyve az egykor talán még többet vitatott Emile Zoláról. Ha Zola irodalmi érdemei, társadalompolitikai eredményei ma kérdésen föltűl állnak, személye már majd egy emberöltő óta kívül áll az élet mindennapi harcain — az így elvesztett aktualitást azonnal visszaadja egyéniségének és munkájának az a tény, hogy a mai kor harcainak kellő közepében, állandóan a legszélső ponton álló vezéregyéniség mutatja őt veleérzően ismét fel előttünk. Felmutatást mondok, mert Barbussenek Zola ismeretét sokkal inkább feltételező, mint nyújtó írása éppoly távol áll a hideg becikkelyezéstől, mint az egyoldalú, bírálat nélküli magasztalástól. Ne resteljük a fáradságot, kövessük ezen az uton, mely egy testében régen elporladt, hatásában is majdnem láthatatlanná lett nagyság lelkéhez, a szellem fejlődésének betöltött helyéhez vezet.

A hatvanas években, III. Napoleon császárságának végnapjaiban adta fejét a fiatal hirlapíró vagy inkább sajtótisztviselő az írásra. Nem a Szép-, a Jó-íráásra, hanem csakis az Igaz megírására. Ezen az uton kívánt „Thérèse Raquin“ és „Madeleine Féral“ szerzője „korszakának költője“ lenni. Már akkor sem annyira egyes munkák, mint művek sorozatai lebegtek tervező szemei előtt. Ezek közt a sorozatok közt lett volna Hősöké is, az Emberiség, a Haza és a Család hőseié.

Mert a világ nagy részének elképzelésében ma is mint minden magasabb eszménytől idegen, csakis a rutint, a szennyet, de ezt azután kéjjel rajzolgató vagy inkább fényképező cinikusról legujabb ismertetője azt állapítja meg, hogy hazafi „szentimentális nacionalista“ volt. Emellett életében — talán egyes szívügyeitől, vagy talán még ezektől sem eltekintve — polgár maradt és nem is éppen kispolgár. Szerette a kényelmes, sőt fényűző életet, nagyon Barbusse szerint a méltatlanságig tulságosan is, áhitotta a kitüntetések, a Becsületrendet, melyet el is ért, a francia akadémia tagságát, melyet mindvégig megtagadtak tőle. Szembehelyezkedett az egyházzal, melyet hol a kaszánya és a nagybirtok, hol a citadella és a törvényszéki terem kapcsolatában ítelt el — de azért leányát ő maga készítette elő az első áldozásra és már előbb életközösségét szeretett Alexandrinejével nemcsak a polgári hatóságnál iktattatta be, hanem egyházilag is megáldatta. Még a háborút is, akár a halált olyan szükségyszerűségnek tekintette, melyből a bölcs ki kell, hogy vegye a részét.

Az általa fanatikusan szeretett igazmondás érdekében bizony nagyon sokakkal helyezkedett szembe ez a nehézkes, talán olykor kissé szárnalmas megjelenésű rövidlátó, némely vonásaiban nőies olasz származású francia. De pályája legnagyobb részén át mindent inkább akart, mint valóban, gyakorlatilag harcba szállni azokkal, akikkel szembehelyezkedett. Ő csak előadni, megmutatni akart, a politika iránt majdnem pályája végéig mély megvetés, és idegenkedést tanusított. Még azt is elhárította magától, hogy demokrata, szocialista írónak mondják, mert ez meggyőződés dolga és az ő meggyőződése nem tartozik másokra.

Az életbeli igaz megmutatásában és megmutatásával azonban mégis nagyot teljesített. Akkor, mikor a késői romantikusok érdekkeltő ereje kimerülőben volt, a parnassienek formaimádata már alig elégített ki, mikor a bohém költők a művészek nyomorgásainak leírása első valóságsugarakként hatottak — Zola írásai, kivált a nyomorban és pálinkában fuldokló bér munkásság Assommoir-beli képe egyszerre csak a maga valójában, mosdatlanul, fésületlenül mutatták meg a szalónok és irodalmi körök finyás világának a köznépet. Nem kielégítően Barbusse felfogása szerint, mert éppen csakis reménytelen testi és erkölcsi nyomort látott meg rajta és semmi magasabbralendülés előjelét. Azonban már ez

a bemutatás is elég volt a társadalom tudás-lelkiismeretének felköltésére, az irodalomnak a tudományhoz, nevezetesen a társadalomtudományhoz közelebb hozatalára, aminek mérhetetlen következményei kellett, hogy legyenek sok sok ember további látás-beállítására és ténykedésére.

Figyelemreméltó, hogy Barbusse a Zola-féle Rougon-Maquart ciklus „Egy család természetrajza” 19 kötetéből a pálinka pusztító hatását ábrázoló Assommoir-on kívül csak a bányák poklába vezető *Germinál*-t meg némileg az 1870-iki háború és 1871-iki forradalom regényét a *Débaüle*-t említi tüzetesebben, míg a többiekén, még az oly felejthetetlenül borzalmas parasztregevényen a *Föld-ön* és a talán mindegyiknél többet olvasott „Nana” kokott-regényen is néhány megjegyzéssel átsiklik. Docteur Pascalnál ugyan Barbusse is kiemeli, hogy az Zolának legszemélyesebb lelki élményét, késői szerelmét tartalmazza egy fiatal leány iránt. Abban ugyan, hogy éppen ez a regény lenne Zola munkásságának koronája — ezen sorok írójával együtt sokan ellent mondanak magának Zolának; ezt tette volna alighanem ha kezét szívére teszi, utóbb maga az „Evangéliumok” szerzője is.

Egyenesen bájos az a mód, ahogyan Barbusse könyve tárgyának írói és művészi ismeretségeit, barátságait, köreit megeleveníti. Ezekben az elbeszélésekben persze sok olyan szó is olvasható, melyeket a szereplők az illető alkalmakkal talán mondtak, talán nem — de akkor egészen hasonlókat mondtak vagy írtak más alkalmakkor. Ezek közül a baráti összejöveteleik közül már bizonyos ünnepélyességgel emelkedik ki az ebéd, melyen 1877-ben a Trap vendéglőben hat kisebb, talán csak szerényebb naturalista író köztük Octave Mirbeau és Guy de Maupassant három nagyságot látott vendégül: Gustave Flaubert-t, Edmond de Goncourt-ot és már fiatalága ellenére is Emile Zola-t. Barbusse megállapítása szerint ezen az ebéden nyert a naturalista iskola hivatalos elismerést vagy mondjuk csak: létezés-tudomásulvételt. „A naturalizmus testet öltött”.

Sajnos, a kör elismert atyamestere, Flaubert, már a következő évben elköltözött az élők sorából. És az évek forgásában sokan Zola kedves kortársai, jóbarátai közül. Másokat felmerült nézeteltérések, elhidegülések vagy csak a közös életrendtől a haladó korral elkerülhetetlen eltávolodások útján veszett el; ez volt az esete a nagy festőművésszel, Cézanne-val is, aki többé-kevésbé cinikus külsejű bohém maradt akkor is, mikor Zola már nagyon rendezett viszonyok közt élő polgár lett. Hírei, sikerei tetőpontján, mint a legtöbb nagyság, ő is egyedül állott. Az írói barátságok, mint minden egyéb barátság, idővel lazulnak, míg végre már csak a „karzat számára” léteznek.

A barátokat szétválasztó elemek között mindenesetre a világnézet (Barbusse filozófiát mond) is szerepelt. Cézanne minden

művészi ujitó lendülete mellett is konzervatív idealista marad, míg Zola a materializmust választotta, mert ez olyan ellentmondást nem tűrő egyszerűséggel intéz el mindent. Irodalmi irányát csak azért jelölte inkább a naturalizmus szóval, mert ez szerinte inkább „animal” — amint ebben az esetben mindenesetre helyesebben fordítunk „életibb” mint „állatibb”-nak. Ezen a ponton Barbusse már eltér annyira magasztalt író-elődétől, amennyiben nagyon is meglátja a rideg materializmus szimplista ürességét és azt is, hogy „a polgár a materializmust úgy használja fegyverül a nemesség és az egyház — mint az idealizmust védelmül a nép ellen.” Bár megint elismeri, hogy egy eszmének a tömegek elé adásában „szimplistának” kell lennie annak, aki világos akar lenni.

Még egy ilyen megkapó fogalomszembeállítás találmány Barbusse könyvében és pedig már egyenesen Zola személyére vonatkoztatottan: a mester nem vette észre az általa elvetett politikai tevékenység pozitív és az általa elfogadott haza-eszme negatív oldalait. Így elég könnyen olyan író-fényképesszé lehetett volna, akinek szava a pusztában hangzik el, mert csupán meglátásait közli és nem vonja le azok következtetéseit az összességet érdeklő nagy kérdések szempontjából. Aki a háború borzalmait csupán leírja, az éppenugy támaszthat félénken pacifista, mint dühösen nacionalista érzelmeket. Aki a társadalom nagy kérdéseiben vonakodik nyíltan és tevékenyen állást foglalni, az a hagyománynak, a maradiságnak tesz szolgálatot vagyis, amennyiben a haladás híve, árulójává lesz saját elvének.

Barbusse még abban sem adott igazat mesterének, midőn az azt mondta magáról, hogy „ő a legyőzöttek pártján van”. A mai szélső haladó író erre azt mondja: legyőzöttje válogassa; az a kérdés, igaza volt-e. Ez a kijelentés a mi nézetünk szerint már a bolsevizmus bélyegét viseli magán, melytől tudvalevően Barbusse nem idegen. Hogy egy küzdelemben kinek van igaza, ez mindig többé-kevésbé egyéni felfogás dolga, ami a győzelem tulságos kihasználása a győzők által, a legyőzöttek ebből származó tulságos szenvedése elég könnyen és emberileg érthetően sodorhatják a legyőzött pártjára azt is, aki eredetileg nem adott neki igazat.

Zolát a tehetségéhez mindenesetre méltatlan megalkuvó vagy belenyugvó sorstól az a nagy erkölcsi felháborodás mentette meg, mely Dreyfus kapitány üldöztetése fölött megszállta. Azon a lázas éjjelen, melyen ez ügyben első emlékiratát megfogalmazta egy új, megfiatalodott, megerélyesedett Zola született. És mikor ezért a fellépéséért egyelőre bírósági üldözés, számkivetés, gyalázás, fenyegetés lett a jutalma — lelke visszatérhetetlenül a küzdő élet, a jövő felé lendült. A három városról: Lourdes, Róma, Páris írott könyvei megjelenésekor már szocialista hitvallást tett; később nem is kívánt többé, mint fiatal korában, korának köl-

tője lenni, hanem feltámadt optimizmusának boldog önrzétével mondta: Megnyitom a jövő évszázadot.

Abban az időben, mikor olyan fényes végeredménnyel küzdött az alaptalanul árulónak bélyegzett francia katonatiszt igazáért, írta utolsó három „evangéliumok”-nak címzett kötetét: Termékenység, Munka, Igazság... A negyedik evangélium, az Igazságosság megírásában hirtelen halála akadályozta meg. Örökrekár... De lelkének pályája, bárha Barbusse megállapítása szerint alig volt szent, akinek annyi gátláson kellett fölfelemelkednie így is egységesen ivelt a magasság felé; az iv vonala már halálidején túl mutat. Megtette az utat a halálnak alávetett egyéntől a halhatatlan összesség felé.

Barbusse könyvének utolsó fejezetét „Zola 1932-ben” szinte egészen saját irodalmi meggyőződése előtárásának szenteli. Ez abban foglalható össze, hogy az irodalomnak a tudomány által megadott irányban, de az ennek rendelkezésére állókon túlmenő eszközökkel kell szolgálnia az emberiség erkölcsi haladását a kollektív irányában. Nem elég ma már, amit Zola tett: „szolidarissá tenni a regényt a tudománnyal és függetlenné a polgári erkölctől”. Hanem „szolidarissá kell tenni egy tudományos erkölccsel, mely époly szigorú, akár a méter rendszer”. Ezt az új motívum így jellemezhetjük: „a szociális (cél) diktatúrája, az egyének az összességi szolgálatába állítása”. Farkas Geiza

Gyuricsics Szt. Mladen:

Kétéltűek, Visszfények a folyóról

Beográđ, 1931. A Narodna Knjizsnica kiadása.

A Hullámokon (Beográđ, 1931. Második kiadás). Vitorlák bevonása 1932. A Narodna Knjizsnica kiadása). Már három esztendő előtt az első kiadás alkalmával felhívta magára a figyelmét „A hullámokon” című kötet s egész új világot tárt elénk, amely addig az irodalomban s lehet, hogy egészen ismeretlen volt előttünk. Most ezek a „visszfények a folyóról” azt az első könyvet kiegészítették és tökéletesítették, eseményekkel és emberekkel is, akik a „hullámokon” élnek és meghalnak — előttünk most eredeti és erőteljes író áll, akinek megvan a maga világa és aki ebben a világban él meglátja a dolgokat.

Gyuricsics hazája a Duna és a Száva s az emberek ebben a hazában a hozzá közel álló és meghitt „kétéltűek” hajósok, kormányosok, kapitányok, emberek „akik káromkodással mentik a

leket", emberek, akiknek az élete örök harc a hullámokkal az egyik percben sárga és dühöngő, másik percben habzó és bőszt hullámokkal, amelyek ordítanak és sikítanak vízhegyekké alakulva. Ezek az emberek egész életükben harcolnak a Duna és a Száva feltékeny víztömegével, gyakran mulnak ki legyőzötten s tűnnek el egyszerűen és csendesen, részvétlenül, minden nélkül, két három baráttal maguk mögött, nevet sem hagyva hátra, amit érdemes megjegyezni, talán egy gúnynévvel, vagy „részeg felköszöntővel“, amely fájdalmasan és rekedten hangzik utánuk mint amely Csolabentics Jovica, az ugynevezett „Kavurma“ után elhangzott. S majd azt mondják: A Szávába fulladt egy részeg matróz. Kicsoda? Hát van ehhez köze valakinek? Hát az az egyszerű név elér valahova? Ugyan, még mit nem, barátaim! És ez minden, mert mindezek az emberek „életutjukat egyedül, minden podgyász nélkül“ teszik meg, harcban, győzelemben, vagy elbukásban. Életük leuszik a folyón, akárcsak hajóik vagy „sleppjeik“ és hiszed, sohasem lesz vége, de végül is a Duna és Száva vizének, hajósok, kormányosok és kapitányok életének ez a felkavartsága „egybeolvad és elcsendesedik a végtelenben“, mint ama hullámok a Neso kis matrózlegény és utmutató fölött. Ezek az emberek sorsuk tudatában vannak, mélyen beléjük vésődött az a tudat, hogy „hiábavaló a küzdelem a nyers mindenhatóság ellen, amely megköveteli a magát“ s amelynek akárhogy is legyen, végül „meg kell adni magunkat“. Ezt közülök mindegyik érzi. S tudatosan vagy tudatlanul mindegyik megkérdezi közülök: „de hát miért mindez, amikor végül mégis csak el kell bukni?“ Lehet, hogy ezek az erőfeszítések összegyűjtenek valamit, megszabadítanak valakit, de fájdalomnak és áldozatnak kell lennie. Itt vannak ők ezeken a hajókon és sleppeken — hazájukban — és itt maradnak egészen halálukig, szilárdan odakötvé otthonukhoz, amelyből senki el nem tudja szakítani őket, mert aki egyszer megmosdik a hajóvödörből, az nem szakad el a hajótól, a folyótól. A víz nem engedi el könnyen az áldozatait! Valamennyien „az élet börtönében“ senyvednek, de nem is gondolnak arra, hogy elszakadjanak ettől a „börtöntől“, mert elszakadva tőle a szárazon pusztulnának el, mert képtelenek arra, hogy más életet elgondoljanak.

Mindezeket a „kétéltűeket“, akik egész életüket a „hullámokon“, a hajókon és sleppeken töltik, Gyuricsics novelláiban annak az embernek meglátásával mutatja fel, akiben mindezek bensőségesek és rokonok, a részletekben sok érdekességgel és dinamikával, amelyben a hajógépek felbúgó ritmusa s ezeknek a hajós-embereknek megindító sorsa pulzusozik. Mindezek a hajósok, kormányosok és kapitányok lélektanilag pontosan megkonstruáltan valódi életet élnek, a husból és vérből való emberek életét.

Gyuricsics néhány szolid irodalmi értékű, jó novellát adott s ha meglátásainak körét kiszélesíti, meg vagyunk győződve róla, hogy a viz és ember eme harcában még sok **érdekes** momentumot fog találni, amelyeket kikristályosíthat s tartós irodalmi értékű műveket alkothat belőlük.

Vaszilyevics Zsárkó
Fordította Csuka Zoltán

ELSE FELDMANN:

Der Leib der Mutter

E. Prager Verlag Leipzig-Wien

Ugynevezett modern regény. Hősei beteg pszihopáták, akik olykor minden véres és piszkos realitásuk mellett is romantikus színt kapnak. A nyomor és a züllés a fő mozgató ereje a könyvnek. Ebben a történetben csak tragikus figurák élnek. Nem emberek, bár nagyon is érezni, hogy husból és vérből vannak, a lelkialkatuk azonban teljesen a külső hatások alatt áll; öszönlők és indulataik húzzák a mélységbe őket, ahonnan már nincs menekvés többé.

A történet főszereplője Laich, aki a könyv elején, mint józan, szorgalmas és becsületos újságíró mutatkozik be. Azután jobban megismerjük. Egy önfeláldozó humanista, rettenetes lelki hiperszekszualitással. Miután nem tud kielégülni, mindezt ebbe a jótékony humanizmusba fojtja, ez az önző jótékonyosság húzza őt is a züllés felé.

Tehetetlenül vergődik az érzéseivel. Egyszer egy szerencsétlen munkásasszonyba botlik, aki egymás után mérgezi meg a gyermekeit, míg végül ő maga is elvérzik egy abortus alkalmával. Laich elhanyagolja az állását, mert minden erejével azon van, hogy megmentse az asszonyt — akihez valami beteges vágyódással ragaszkodik — a józan kiegyensúlyozott erkölcsi életnek. Persze nincs ereje hozzá és ő maga is mellé csúszik az abnormalitásokba. Aztán egy prostituálttal akad össze, akit szintén egészen lehetetlen gyöngédséggel vesz körül. Közben állás nélkül marad, lerongyolódik és éhezik. Végül, amikor pártfogoltjai egymás után elsüllyednek, neki sikerült magát vissza tornáznia újra a biztos és józan polgári élet keretei közé, neménytelen vágyódással a nő után, akit nem tudja hol keresse.

Szörnyen kiábrándító és olykor bosszantó ez a következetes vigasztalanság. Hiányzik a szociális felkiáltójel a sorokból, mert az ember nem érez szájalmat, hanem inkább valami utálatfélét ezekkel az öntudatlan és tehetetlenül vergődő beteg figurákkal szemben.

Herceg János

Németh Andor :

A párisi komün (1871)

Pantheon kiadása 1932.

Nem regény. A történeti tényekre hivatkozik. Nem is történelem a szó szűk értelmében. A kettő együtt. Történelmi regény. Igen, — de az emberi szenvedélyek ismeretlen mélységben egymásba ölelkező és nagyranövő, majd kitörő regénye. Kísérlet. Nem mondhatjuk annak sem, sokan ültek ilyen szándékkal asztalhoz. Carlyle, Gibbon, Márki a jelentősebb nevek.

Némethnek erős a regényíró hajlama. Kitünően jelenít. Talán ennek köszönhető, hogy ilyen kis helyen úgy össze tudta fogni a történet nyújtotta eseményeket, hogy azok valószínűségükből keveset veszítettek.

A könyv nehezen indul és nagyon is mellékszemély köré fókuszál. Rochefort az iskolában még nem volt olyan nagy, hogy, éppen egy mondataért megérdemelné az első szót. — Mikor Marx Proudhonnal találkozik 1844-ben Párisban, — akkor már nem írhatjuk némi tévedésokozás nélkül, hogy: „Itt van Babent, itt van Saint-Simon, itt van a Kusza Fourier“, mert ezek bizony már nincsenek itt, Babenfőt 1797 május 27-én végezték ki, Saint-Simon 1825-ben, Fourier 1837-ben halt meg. Hogy ezek az emberek érzelmi forradalmárok lettek volna csupán, akiket „indulataik féktelensége, állandó felháborodások“ hajtott, ahhoz is sok szó fér.

A Marx-Proudhon közötti ellentét egyéni alapjait nem eléggé húzza alá, mikor Marxban az északibb, a németebb“ társadalom-bölcselet állítja szembe francia ellenfelével. Annyira Proudhon is német, mint Marx, aki hat éves volt, mikor apja elhagyta a zsidó vallást és protestáns lett, de nem lett német. Ahogy Proudhon nem tudta az eseményeket száz százalékban visszaadni, úgy arra Marx sem volt képes, lett-légyen bármilyen hegelianus. A tények és azok leírása sohasem kongruens. Ez világos. Minden szóbeszéd csak szóbeszéd.

A legnagyobb sajnálattal nélkülözi az olvasó Németh könyvében a források megszégését, mert az lehetetlen, hogy a Temps 1871. számai, Lissagaray, Gauloris, Hans, Vinoy, Claretie művei elegendő adatot szolgáltatnak volna könyve megírásához. Elhisszük minden állítását, mert úgy érezzük, hogy tárgyilagosan ír, de mégis érdekkel bennünket, hogy miből merít.

Az a megállapítása „Az élet tünemény oldala folyton ismétli magát“ már egyáltalán nem elég mély és helyes Heraklit óta. Sőt ebben Carlyle-al is ellentétbe jut és magával az élettal is. Goethe spirálisan emelkedő vonal hasonlata talán közelebb áll a valósághoz

Marx alakjának leírása egyáltalán nem fontos. Hogy milyennek látja egy tanítványa igazán mellékes. Hogy Marx a XX. század részére és annak nevében „asszisztál az eseményekhez”. Ez is csak üres kijelentés. Cimke az üres üvegen. — Gambetta első föllépése szuggeráló Delescluzet védelme alkalmával. (21. old.) Hogy Henry de Kocherfort „fékevesztetten tomboló őrült” volt mikor „dühében” a Bonaparték ellen izgatott. Kissé erős kifejezés olyan emberrel szemben, akit beválasztanak a parlamentbe.

Pierre Napoleon Bonaparte levele és a vele kapcsolt események leírása sok helyet és időt vesz el a könyvtől — olvasótól, — tekintettel arra, hogy 1871-es eseményekről van szó. — Ez jegyzetben is elfért volna valahol vonal alatt. Az előzmények leírása alig nyújt többet, mint akármelyik nagyobb történelmi munka erről az időről. Sőt némelykor szegényesebb.

A társadalomtudományi gondolatok rajzása nincs eléggé feltüntetve. Ez a kor nem olyan szegényes és tanulatlan, mint ahogy azt Németh írja. Az események helyes megítélése, a fölmerülő problémák megoldása sohasem történik egyik osztálynál sem tökéletes osztályszempontból. Nagyon kevesen vannak az emberek között, akik mindig tudatosan, mondjuk osztálytudatosan ítélnék és cselekszenek. Ez alól egyetlen társadalmi réteg egyetlen tagja sem vonható ki. Vannak általános emberi érzelmek és gondolatok, melyek mindenkit egyformán megindítanak és cselekvésre serkentenek. Ha nem így volna, akkor minden, az emberiség összboldogságára és egy irányba vezetésére irányuló gondolat chimerá lenne és a feléje törekvés üres utópia. Ami már azért is elgondolhatatlan, mert az ellenkezőre minden kor számtalan példát mutat. Gyenge példákat, de mégiscsak példákat... Hiszen mindannyinak az egységes természet az alapja, amely mindenütt ugyanaz, csak még nem minden részében van föltárva.

A németeknek megüzent háború előzményei nincsenek eléggé kidomborítva. A diplomáciai harc homályban marad. Erről többet kellett volna írnia Némethnek, mert itt aztán már közel vagyunk a közvetlen eseményekhez és okokhoz. Ennek az időnek diplomáciai küzdelme ma már könnyen megszerezhető. III. Napoleon uralmának leírása nagyon szellős. Nem áll előttünk sem III. Napoleon sem az akkori Európa. A harcok leírása is nagyon rövid. Julius 31-től szeptemberig az egész két-három mondat. Szedán is igen röviden van leírva. Itt helyén való lett volna a dolgok mélyén rejtőző veszedelmek sejtetése. Az aztán egészen mellékes és nem sokat jelent, hogy Eugénia császárnőt nem engedik föl Rotschildhoz. Ez már nem sokat változtatott a jövőn.

Németh ügyesen jellemzi alakjait, némelykor egy szóval. Ebben a legnagyobbakra emlékeztet.

Az öreg Blanqui, aki ebben az időben 66 éves, nagynak, je-

lentősnek van föltüntetve, de az olvasó nem sok bizonyítékát látja nagyságának. „Oly keveset árult el magából, oly végtelenül begombolkozott volt, — írja Németh, — hogy jóllehet felszázadom át mozgatott tömegeket, még legendák sincsenek róla, még élet-rajz sincs.” (51. old.) Az az állítása, hogy „A tömegek mindig a győztest követik, kezdeményező erejük nincs stb.” nem Blanqui meglátása. Tudták azt már a legrégibb népek is. Jól tudták a görögök^{*)} de még jobban a rómaiak, különösen Julius Caesar.

Az éhinség festése nem nélkülöz némi komikumot és ezzel elveszi élet a valóságnak. Milyen sok függ attól, hogy hogyan írunk meg valamit. Pld.: „Aztán leölik és áruba bocsájtják az állatkert éhező vadjait. Deboos a Boulevard Haussmann mészáros antilopcombot, kengurukotlettet és elefántvérből készült fokhagymás kolbászt mér ki. Mindezt a jobb publikum vásárolja”. Valami galgenhumor mellékeze van ennek a mondatnak. A könyv Bismarck ellenes aláfestése jó szolgálatot tesz a Goethe év ellensúlyozására.

Az események leírását nem pótolja — az 1971. január 22-től 28-ig terjedő időkről van szó, — az a temesvári hír, hogy ott két fodrászsegéd föbelötte magát, mert a franciákat a poroszok legyőzték. Ez a kis hiradás egyáltalán nem jelent semmit. Csak zavarja az olvasót és leszállítja a könyv nivóját. Bismarck viccével együtt a 62. oldalon. Lehet, hogy Bismarck elmondta annak idején, — de cselekedeteit aligha kívánta azzal igazolni. Kitérő válasznak sokkal jobb, de az érintve nincs. Elvégre még a leibzszurnaliszta sem tudhat meg mindent a maga meztelenségében.

Thiers szerepe nincs eléggé feltárva, nem látjuk eléggé a „petit bourgeois”-t, aki „sans phrase” szereti hazáját és aki 20 kötetben dicsőítette Franciaországot és benne Napoleont. Egyáltalán nem tudjuk meg, hogy honnan szerzi a pénzt, azt a rengeteg pénzt, amivel hadseregét fölállítja. Jourdes kinos, pontos pénzkezeléséről hű képet nyerünk, — de az öreg Thiers forrásait, az elsőkre gondolok, melyekkel megindult, — nem tárja föl.

„Frankelnek, ennek a rendkívül meggondolt, okos magyar zsidónak” (77. old.) a szerepe elég élenken emelkedik ki a könyvből a kommün eseményeinek zürzavarából. Klein Ignác levele azonban semmivel sem mond többet, sőt annyit sem, mint amit egyéb forrásokból megtudtunk. Csak eltereli a figyelmet arról az időről, mikor „Mindenki felelős, mindenki hatóság, mindenki forradalom” — volt. — Stilje némelykor költői szárnyalásu, felrepül mint a világító rakéta, messze szórva fényét a történelem hajnala felé. „Ez nem történelem, ami történik, időtlen pillanatok ezek, nagy nyomás alól felszabadult szenvedélyek ka-

*) Nem igen ismerhették, 41 évet ült egész életében.

kofoniája ez, lázas ütemben lüktető ösmisztérium, mely emberáldozatban kulminál". (85) Ismételtlen kiemeli, hogy a városvédő sereg „Nem a mai értelemben vett proletariátus”. Ez természetes. Még ma sincs sehol a világon teljesen osztálytudatos proletariátus egyetlen országának sem a Földnek. Ennek nemcsak az osztályokat elválasztó határvonalak hiánya az oka, hanem legelsősorban a jellembeli különbség és a szellemi képességek differenciálódottsága az osztályokon belül. Nem kell ezt a kialakulatlanságot annyira hangsúlyozni.

Hogy a „Szegény komité!” ahogy Németh írja először Rothschildhoz megy, az természetes. Rothschild „200.000 frankot bocsát a rendelkezésükre, hogy szabaduljon tőlük.” Hej pedig milyen tarka sereg is ez a vezérkar. „Ott van közöttük a dúsgazdag Beslay és Tridon, Jourde a bankhivatalnok, stb... vagyonosok és szegények, bölcsek és bolondok, fanatikusok és árulók tarkabarka gyülekezete, ahogy a pillanatnyi néphangulat a dobogóra állította őket világmegváltó gondolataikkal, évtizedes keserőségeikkel és kielégíthetetlen becsvágyukkal, jakobinusok, blanquisták és internacionalisták stb...” (104). Ezek most gyűlést tartanak a városházán; „a folyosókon nemzetőrök tanyáznak, kiverik pipáik szutykát a szőnyegre, kolbászt falatoznak, flaskából húznak nagyokat a kommün egészségére”. (104) Közben reménykednek, hogy bárha sikerülne a megegyezés a Versaillesban táborozó Thiersel és embereivel. — Ezalatt Thiers megbízásából Favre átveszi a németektől a francia foglyokat, mert a németek nem hitték el, hogy a szegényeken be lehet hajtani a hadisarcot.

Beslay hamar megérti Ploeuc urat, a Banque de France főnökét. Jourde takarékoskodik. „Felesége maga mossa a Szajnában fehérneműjét.” Tűszokat szednek össze. Darboy párisi érsek is börtönbe kerül, de Blanquiért felajánlják Thiersnek, aki azonban nem megy bele a cserébe, mert „a püspök fogvatartása nagyobb szolgálatot tesz a kormánynak, mint a kommünnek”. Mindenesetre tény, hogy Thiers megmenthette volna a hercegérsek életét és nem mentette meg s mikor a főpap a tűszrendeletnek áldozatul esett, Pilátusként mosta a kezét. (123). Mert lassan-lassan fölűti a fejét „a dühös antiklerikalizmus”. (131). Aztán előbujnak a közvetítők. — Egyre-másra tűnnek fel újabb és újabb emberek, kik között Rossel a legtehetségesebb. — Majd Ducatel utbiztos úr megmutatja Thiers hadseregének a nyitott saint cloudei kaput és megkezdődik a véres polgárháború... és az elejében maradottakkal szemben a megtorlás.

Az uccai harcok leírása igen élénk és hű, — már amennyiben azok elképzelése és elképzeltetése lehetséges. Itt is érezzük, mint minden történelmi esemény leírásánál, hogy az egyszerre, egy-

időben történő események egymástól távol esnek, mert a leírás nem ölelhet egyszerre föl több eseményt, csak egyet.

Németh Andor ügyesen oldotta meg nehéz feladatát. Ilyen kis helyen mesteri kézzel vetette papírra az 1871-iki francia eseményeket. Ha a történelemből tanulni lehet, — mondják a történelem az élet mestere, — hát ebből a könyvből sokat, nagyon sokat tanulhatunk valamennyien, akik az eseményeket nyitott szemmel mérlegeljük.

A könyv szépséghibájának tartom, hogy túlságos sok idegen szót használ: pld. A szituacio explodál. Idealistába oltott fezőr. Idealista a martiromság dermedt pózában. Ezt a szenilis kakaskodást, ezt a cézári csataraj libidót Thiers racionalizálja stb.

Egy esetleges második kiadásban a fölhozott kifogások helyreüthetők. Különösen hiányzik egy jól összeállított névjegyzék a szereplő személyek rövidre fogott adataival, ami az ilyen irányú műveknél elmaradhatatlan. A könyv hatása az olvasóra így is rendkívüli. Önkénytelenül is az öreg Castelar Emül jut eszünkbe most, amikor a végső következtetést írjuk, ő ugyanis 1879-ben, mint „a gondolat csillagásza“ a történelem fölött tartott szemlájében megállapítja a Nouvelle Revue második számában, Korunk demokráciája címmel írt cikkében, hogy „Egy nép sem jutott szabadságra a kérlelhetetlen reformátorokkal,

az angol nem Cromwellel,
a velencei nem Maninnal,
a florenci nem Snerazzivan, Manzoni-val és Montarellivel,
a római nem Mazzini-val és Garibaldival,
a magyar nem Kossuth-tal,
a lengyel nem Kosciuskó-val,
a francia nem a nagy forradalom férfi-ival.

Nem vagyunk többé fiatalok! Kiált föl végül Castelar. (Neményi Ábrus: Kortörténelmi rajzok. II. 211. old.).

Igen, nem vagyunk többé fiatalok; de ez még nem jelenti azt, hogy nincsenek többé fiatalok. Vannak. Nekik szól Németh Andor könyve. Olvassák el higgadtan, merüljenek el benne és gondolkozzanak fölötte. Korunknak legnagyobb hibája, hogy egész generáció nőtt fel „hadiiskolában“ szerzett, ha szerzett „hadiérettségivel“ — hirtelen összemarkolt ismereteit a korunkat teljesen megzavaró sportszenvédelemben, a zene (rádió) túlságos térfoglalásában hamarosan szelnek eresztette és teljesen téves fogalmakkal handabandázik a legkomolyabb eseményekről. A háború után, illetve háboruban nem volt s így számarányában is legerősebb nemzedék még mindig nem találta meg a leghelyesebb utat, sokat törődik az is a testével, de elhanyagolja a lelkét. Ez meg fogja bosszulni magát, mert mégis csak a szellemi erőfeszítésben van az ember ereje. Mit ér a legnagyobb, a legerősebb test is, ha a

benne élő lélek gyenge, félénk és gyáva. Elvégre világnézet: még sem lehet szerezni sem a futballpályán, sem a parketten. A mai fiatalság dús hajtása, — de gyökértelen lesz, ha a lélek rovására a test túlságos kultuszát üzi. Szellemi életünk elsekélyedésének egyik oka a könnyű siker és gyors meggazdagodás indokolatlan dicsőítése. Ez még a világháború hagyatéka, amelyet az élet reális megnyilatkozásai, másrészt a fölületes, lenge és üres irodalom csak erősít. Százszorosan jaj annak a nemzedéknek, amelyik elfelejti a lelket erősíteni és csak a nyers erőben látja a férfiasság eszményképét. Többet ésszel mint erővel.

Németh Andor könyve mutatja, hogy az emberi életben milyen fontos szerepe van a helyes ítéletoktatásnak, milyen jelentősen befolyásolja a műveltség a cselekedeteket, hogy aztán Thiers lesz-e valaki vagy Rossel, az aztán a (kor és a jellem dolga.

Pókácsi János.

Sipos Domokos: Vajudó idők

Néhány éve, a budapesti „Otthon“ körben mellém ült istenben boldogult Benedek Elek és angyalszelidségű hangján kérdezt ki, hogy mit csinál a vajdasági író és irodalom. Oly kevés volt amit erről mesélhettem, hogy hamarosan az ő ajkára került a szó, a mese. A nehéz, küzdelmes, ideg- és embermorzsoló és mégis oly szép valóság mese a — létért.

Ekkor, az ő ajkáról hallottam először Sipos Domokos nevét. Akkoriban is sok nevet kellett elskatulyáznom, úgy hogy a név beigedzésére nem kerülhetett sor. A név mögött akkor egy friss sirhalmot éreztem és egy lázas gyönyörű mesét egy lelkes elszánt írócsopotról, akik hóban, fagyban hajnali derben, fűtetlen vicinálisokon, kocsin, gyalog járták végig a székely falvakat, a hegyek közé lapult, istenre bízott lelkeket és székely dalokkal, székely mesékkel egy-egy estére felrázták őket tespedtségükből, magvakat szórtak, amelyek álomcsirája lelkükbe ragadt. És a faluk hűséggel adóztak az értük való fáradozásért, de ezt az adót, a lelkes gárda Sipos Domokos özvegyének és árváinak juttatta utolsó fillérig. Ennek a csoportnak szeretve tisztelt feje és éltető vezére Benedek Elek volt.

Engem akkor mindenek felett a székelő írók együttese érdekelt, az ami bennük csakugy magyar és mégis más, amit és ahogy írnak, meg cselekszenek. Szemem akkor nyílt először a kisebbségi Erdélyre és vonzott mint a mágnes. Azóta tudom, hogy a hegyes-bércecs elpusztíthatatlanul zártegységű magyar szókincstár nemcsak kibányászhatóan érték mint a magyar kultúra ősforrása, hanem szomjas lelkünk élni akarásunk útmutatója, irányjelzője és elcsüggedésünkben biztatója. Akkor csak az erdőt láttam, de most már ismerem ennek az erdőnek sok értékes fáját, amelyek közül már is több erős tölgy dőlt ki, életükkel fizetve szívük zászlójáért, ami alatt össze kellett roppanniuk. Benedek Elek még megkoszorúzhatta Sipos Domokos sirját, azóta már Elek apó sirját viragozzák az új Sipos Domokosok...

*

Mikor a „Vajudó idők” elbeszéléskötet olvasásába fogtam, már nem emlékeztem arra, hogy honnan zeng ismerősnek ez a név: Sipos Domokos. Mohón olvastam végig a kötetet sirástól kivörösödött szemekkel és nevettem azon, hogy minden egyes elbeszélés külön-külön megrikat, holott egyáltalában nem gyászos a tartalom. Sőt minden hatása éppen valaminek a diadalmasságában van. Azt hiszem a szerző krisztusi igazságnak tette a rikató poénokat. Valami nem embertől eredő lelki magasság lengi át az egyszerű történeteket, ami kisajtolja a szív piros könnyeit. Így csak isteni megszállottságban lehet játszani a lelkek húrjain. Figyelt rá a lelkem. Ki ez, aki ilyen szépen tudja mutatni az életet és akinek testvéreke átnyúl a sorsok fölött, kezét fog velem és mindenkivel. Érzem, hogy benne él a történeteiben, alakjai szív-véről, agyáról szakadtak és aként formálódnak, hogy az ellenszenv vagy rokonszenv szitáján születtek-e tisztára. Valódiak, ahogy élnek a mesékben és mutatják az írásból, az emberből azt, amit létükkel kiváltak. Lelke gyöngyeit a költői igazságot emberi igazsággá valorizálja és kicsalja vele az érzelmek kristályát a könnyet. Például a Csoda című elbeszélés: Egy kis suszterinas százszor látott és még soha így nem látott alakja. Ahogy a mester és a mesterné kérges parancsai között őrlődik. Ahogy a szeme hitese segélytvárón a szökecsakállas krisztusképen megpihen. A mester este a holtfáradt gyerek elé állít egy iromba pár csizmát, hogy talpalja meg, addig ne próbáljon lefeküdni, holott a gyereket még egy szegbeverésre sem tanította, hiszen egész nap dajkál, seper, disznókat etet, cipekszik. A gyerek leül a banklira, szurtos arcán a könnyek fehér barázdát rónak és elalszik. Egy vándor suszterlegény, aki a szomszédfaluba tart, meglátja az ablakon keresztül. A csizma elkészül, fényesre pucolódik és a gyerek csak arra ébred, hogy ajtó nyílik, ahonnan egy szöke, mosolygó arc búcsút int neki mosolyogva... A ré-

múlt sikoly a gyermek arcán, amint megpillantja a csizmákat... Krisztus itt járt — mondja a fellármázott mesternének és reszket a csodától. Jön a mester, látja, hallja ami történt... nem, mindez még nem könnyfacsaró. De ahogy a gonoszlelkű iszákos ember megsimogatja a didergő gyerek könnyes maszatot arcát, ahogy maga készíti el neki a fekhelyét, ahogy életében tán először szól a csak szitkokat ismerő asszonyához: Feküdj le, megfázol... ebben van a csudatitok, ami lelkünk mélyéig megráz. Mert ebben van a hitünk, hogy Isten van minden dolog mögött és egy jó szív sugara — legyen bár az egy vándor suszterlegényé is — hívőre tudja aranyozni a legkérgesebb lelket is.

Gergely Boriska

s azután megkezdődhetik az üntés munkája is. Ez alkalommal is felhívjuk mindazokat, akik szívéből viselik kulturájuk ügyét és anyagilag képesek annyi áldozatra, hogy évente 400 dinárt nyújtsanak a Kalangyának, lépjenek be alapító előfizetőink sorába és ezzel segítsék előbbre azt a nagy és nemes munkát, amit a Kalangya kulturánk ápolása és az embernevelés terén végez.

Legutóbb beszámoltunk arról, hogy Szenteleky Kornél cikke, amelyet a dunai kulturtervről írt, messze visszhangot keltett s most ennek újabb bizonyítékát kaptuk. Fröhwrth Mátyás a Budapesten megjelenő „La vallée de Danube“ (Dunavölgye) című lap szerkesztője a dunai államok összefogásának egyik előharcosa a cikkel kapcsolatban elismerését fejezte ki Szentelekynek a gondolatért s felkérte, hogy lapjába erről a kérdésről részletesebb cikket írjon. A dunamenti népek megértésének és közeledésének irányában reméljük, hogy ez a cikk újabb lépést jelent.

Igen sok olyan előfizető van, aki a Kalangya első négy számát is kéri, mert a folyóiratot be akarja köttetni. Sajnos, ezekből a példányokból már egy sem áll rendelkezésünkre és így az ilyen kérésnek nem tehetünk eleget. Felkérjük azonban azokat, akik a lapot nem akarják beköttetni, hogy a négy első számot küldjék vissza s mi azok feleárárt az előfizetés meghosszabbításaként javukra könyveljük.

Végül hátralékos előfizetőinkhez fordulunk ezen a helyen. Multkori felhívásunknak öröndetesen szép eredménye volt, az előfizetők csaknem kilencven százalékban reagáltak arra a kérésünkre, hogy ne várjanak külön felszólítást, hanem a laphoz mellékelte csekkclapon küldjék be előfizetésüket. Ezzel bennünk is rengeteg költségtől és fáradságtól kíméltek meg és saját magukat is attól, hogy a felszólító levelekkel újból és újból bosszantassák magukat. Kérjük mindazokat, akiknek előfizetése most jár le és a lap felső jobb sarkában az erről szóló kis cédulát megtalálják, küldjék be minden külön levélbeli felszólítás nélkül az előfizetést, hogy kiadóhivatalunkban fennakadás semmi tekintetben se álljon be.

S még egyet: aki lapjának és sajátjának érzi a Kalangyát, mutassa meg ismerősének, jóbarátjának s kérje meg, hogy az is fizessen elő.

Szeretettel és barátsággal:

A Kalangya szerkesztősége és kiadóhivatala

